

Szabó Menyhért

AZ ALAPÍTÓ IGAZGATÓ

Kisgyörgy János életére emlékezve

**A mátészalkai Esze Tamás Gimnázium
alapításának 70. évfordulóján**

Kiadja:

Mátészalkai Művészetbarát Egyesület,

**a Száz Család Mozgalom, és a Kölcsey Ferenc Alapítvány
támogatásával**

Szabó Menyhért, 2016.

ISBN 978-963-12-7338-0

Készült:

INFÓ-WEST Kft. Nyomdaüzemében Mátészalkán

Felelős vezető: Juhász Katalin

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ

SZÜLŐHELY

ISKOLÁK

Elemi iskola

Középiskolai évek

Szatmárnémeti

Debrecen

Egyetemi tanulmányok

MUNKAHELYEK

Debrecen

Nagyenyed

Máramarossziget

1903/1904. - 1919/1920. tanév

1920/1921. tanév - 1940.szeptember

1940/1941. - 1943/1944. tanév

ÚJRA ITTHON

Matolcs 1944 vége

Mátészalka 1945-1963

Három gimnáziumi előkészítő tanfolyam

Gimnázium létesítése

Óraadó tanár

Katedra nélkül

Debrecen 1963-1976

EMLÉKEZET

KÉPMELLÉKLETEK

FORRÁSOK

ELŐSZÓ

Ma is fennhangon hirdetem, hogy alapműveltséget, széleskörű tájékozottságot, életre szóló elhívásokat, követendő magatartásmintákat csakis a középiskola adhat! Ennek legegyszerűbb oka és magyarázata az, hogy a diákok éppen a legfogékonyabb életkorukban lépnek ebbe az oktatási intézményformába. Ha itt olyan tanáregyéniségekkel találkozunk, akik elkötelezettjeik hivatásuknak, akik maguk is tudományos, netán művészi szinten gyakorolják szakjukat, akik mesterei a szakmájuknak, vagy akikből csak úgy egyszerűen sugárzik a tehetség, a műveltség, az emberség, akkor, de csakis akkor olyan új nemzedék következhet majd utánunk, amelyikre nyugodtan rábízhatjuk nemzetünket.

Azt gondolom, hogy ilyesmi járhatott a fejében Kisgyörgy Jánosnak is, amikor a trianoni trauma utáni időszakban Máramaroszigetről szülőföldjére visszaérkezve azzal szembesült, hogy a megcsonkolt Szatmár megyében nincs gimnázium, tehát nincs olyan intézmény, amelyik garantálhatná az tanulni vágyó ifjúság jövőjét. A már hajlott korú, aprócska ember magától értetődően ajánlotta fel szolgálatait Mátészalkának, amikor megtudta, hogy az iskolaalapítási szándék itt már régóta élő dolog. Máramarosi tapasztalatait hozta magával és azt a katonás, mégis emberséges, szellemet, amelyről elismeréssel szólt nagyhírű egyetemi előjárója a nagyhírű Eötvös Lóránd, valamint több neves egykori tanítványa, köztük a nagyszerű író Zilahy Lajos, vagy Galgóczy Árpád, és a világhírű hegedűművész Szigeti József is. Maga szervezett gimnáziumi tanfolyamokat a városban, amelyek szinte törvényszerűen torkolltak a „rendes” iskola megalapításához, amelyet Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter a „82.363/1947. számú rendeletével létre is hozott.

Bár valójában sohasem volt a megalakuló állami gimnázium igazgatója, de a későbbi – szintén legendás – irányító, Dr. Nagy László találó elnevezése alapján „Alapító Igazgató” státus jár Neki! Ezt a megállapítást fogadta el Szabó Menyhért, városunk Pro Urbe díjas polgára, vasút-, és helytörténettel foglalkozó kutató is, aki Kisgyörgy Jánoshoz hasonlóan maga is Matolcsi születésű. Ő arra vállalkozott, hogy a művész hajlamú, családszerető, munkájában precíz, kitartó, nagy feladatokat magára vállaló, aggastyán korában, a megélt tragédiák ellenére is derűs, elégedett férfiú életére emlékezzen. Tette ezt éppen akkor, amikor az Esze Tamás

Gimnázium a fennállásának 70. évfordulóját ünnepli, „Alapító Igazgatója” születésének pedig a 140. évfordulójára emlékezik.

Tisztelegve Kisgyörgy János emléke előtt, kívánom, hogy erőfeszítései ne legyenek hiábavalóak. Legyen mindig Mátészalkán olyan gimnázium, amelyik éppen a legjobbkor, éppen a legjobbat adja a mindenkori ifjúságnak!

Az intézmény egykori diákja:

Pénzes Ottó

SZÜLŐHELY

Kisgyörgy János Matolcson született 1877. április 4-én. A Szamos jobb partján fekvő Szatmár-megyei település 1876-ig egy kis mezőváros (oppidum) volt. Gazdálkodási-megélhetési jellemzői: földművelés, állattartás, gyümölcsstermelés, kézművesség, piactartás. A közigazgatás gyökeres átszervezéskor községgé minősítették. Északról Nábráddal, napkeletről Fehérgyarmattal, délről Géberjénnel, napnyugatról közvetlenül Tunyoggal határos. Utóbbtól a vidéket átszelő, kígyószerűen kanyargó folyó választja el. Lakói ekkor majdnem mind református hitvallású magyarok, lélekszáma 1877-ben haladta meg az ezer főt.

Kisgyörgy János felmenői között gubacsapó céhmester és bíró is található. Nagyszülei anyai ágon Madarasi Károly és Szabó Éva, apai ágon Kisgyörgy Mihály és Molnár Zsuzsanna, Apai nagyanyja révén, nemes származású családba született. Szülei kisbirtokos földművesek. Édesanyja Madarasi Erzsébet (1842-1919), édesapja Kisgyörgy János (1833-1892). A családban felnőtt 3 fiúgyermek közül, apja keresztnévét örökölve ő a legfiatalabb.

Szülőháza a település főutcájának (Nagy utca, ma Rákóczi út 94-96.) középső részén található portán állt. 1972 tavaszán a több mint 100 éves épület utcai részét elbontották, mert helyére új lakás épült. A hátsó vége (szoba, kamara) megmaradt, amelyet átalakított formában jelenleg is használnak.

A kiterjedt rokonsággal rendelkező család tagjai „mélyen” vallásosak, apja egyházi funkciót töltött be, anyja pl. toronyfedésre pénzt adományozott. Ennek megfelelően Ő is vallásos nevelésben részesült.

ISKOLÁK

Elemi iskola

A településen régről híres, igen jó iskolai oktatás működött az egyház fenntartásában. Iskolázottsági statisztika szerint az írni-olvasni tudókaránya átlagon felüli, közel 70 % volt. Kisgyörgy János a matolcsi református elemi iskolába járt, pontos megnevezés szerint helvét hitvallású népiskolában tanult 1883/84-1887/88. között. Ő idejében a mindennapos 4 osztályos iskola az egyházmegyei tanügyi bizottság „1884-évi óhajtására” 5-re bővült.

(Később 6-ra kiegészült.) Tanulását segítette Csépké Mihály lelkész, Erdős Ignác kántortanító-segédlelkész, Kertész Lajos és Tóth Imre másodtanító, akik igyekeztek számára kelendővé tenni a tudás kincseinek megszerzését. A tananyagot kellő terjedelemben felölelve tanították.

Az alábbi tantárgyak ismeretanyagát tanulta kitűnő eredménnyel:

Vallási jellegű tárgyak körében: hittan, katekizmus (kiskáté), imák, szabályok, keresztyén erkölcsstan, egyházi ének (együtt és önállóan), zsoltár, dicséret. Írás és olvasás: (palatábla használat) betűírás, szépírás, vers, szavalás. Magyar nyelvtan: mondatrészek, ragozás.

Számolás: (számológép használat) egyszeregy, 4 rendes művelet, közönséges törtek.

Történelem: szenttörténelem, egyháztörténelem, Magyarország történelme.

Földrajz: világ- és földismeret, égitestek. Természetrész: állat- és növényismeret. Természetan: elegyek.

Erkölcseinek, képességének és szorgalmának megítélése „eszményi” minősítést kapott.

A tanulás mellett élte a gyermekek mindennapi játékos-pajkos életét, a szülők „be-befogták” a házi és házkörnyéki munkák végzésébe.

Az otthoni munkára nevelés közben eljött a továbbtanulás ideje. Matolcson a jobb tanulók közül 1888-ban csak neki adatott meg ez a lehetőség. A lelkész és tanítói meggyőzték szüleit, hogy tehetséges a gyerek, tovább kell tanulnia „viszi valamire”. Tudták, hogy a taníttatás költséges lesz, mégis vállalták és elengedték a háztól. Neki szokás szerint a tovább nem tanuló testvérei javára le kellett mondani a majdani örökségről. Tulajdonképpen ez szolgált a tanulás költségeinek fedezetéül, későbbi megélhetésének pedig a megszerzendő tudás volt a biztosítóka.

Elsőként a debreceni református főgimnázium, mint az egyik „anyaoskola” került szóba, mellyel hagyományosan jó kapcsolata volt az egyháznak, hiszen partikulái közé tartozott. Itt 8 tanév után érettségizni lehetett. Szülei mégis úgy döntöttek, hogy a szülőhelyhez közelebb fekvő Szatmárnémeti 6 osztályos evangélikus református gimnáziumába íratják be azzal a szándékkal, hogy majd átmegegy Debrecenbe érettségizni.

Középiskolai évek

Szatmárnémeti

1888.szeptember eleje mérföldkö az életében, 11. életévének betöltése után elhagyja a szülői házat. Szülei lovas szekéren viszik a felvételi vizsgára és a beiratkozásra. (Beíratási díj 2 Ft., félévi tandíj 7 Ft. 50 krajcár. Ezen felül volt még felmerült a szállás és étkezés költsége.) Az ünnepélyes évnyitót szeptember 9-én vasárnap tartották a láncos templomban, ahol Borsos Benő igazgatótól hallott „szókat” vázlatosan sorolom fel:

-A görög és latin nyelv a tudás megszerzésének eszköze, általa ismerhető meg a régmúlt és a tudomány.

-E helyet tekintse második otthonának, ahová szülei gyakran erejüket túlszárnyaló nagy áldozatok árán, a jövőbe vetett szép reménységök biztatása mellett hozták ide.

-Legyen engedelmes, mert aki ezt nem tanulja meg, az sohasem lesz képes a parancsolásra.

-Legyen szorgalmas, igazságos, őszinte, nyíltszívű, erkölcsös, kitartó és jókedvű.

-Legyen bizalma tanárai iránt, kiknek kezeibe a megnyugvás boldogító érzésével tették le szülei a jövőjét.

Szatmárnémetiben 1892 nyaráig 4 osztályt végzett el. Minden tanév végén jutalomban részesült. (I.o. Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem c. könyv, II.o. jó viseletéért és előhaladásáért 1 forintos tallér, III.o. vallásban tett előhaladásáért 1 forintos tallér és Petőfi Sándor összes költeménye c. könyv, IV.o. tanügybarát alapítványból 5 Ft. és Kincses sziget c. könyv.)

Osztályfőnöke 2 évig Nagy Károly szatmári lelkész (később püspök), 2 évig Bakcsy Gergely tanár. Nagy hatással volt rá a gimnázium jó felszereltsége és társasági élete. Latin nyelvet kezdett tanulni. Szathmáry Sámuel volt a természetrajz és mennyiségtan tanára és a természetrajzi szertár őre. A növényvédő és ápoló egyesületbe bekapcsolódva is közösen tevékenykedtek. Kisgyörgy János olyannyira megkedvelte a szülőhelyén már megismert és itt kikapcsolódást jelentő mezőgazdasági munka hasznosságát, hogy megspórolt pénzéből 10 krajcárt adományozott az egyesület javára.

Az utolsó két tanévben a gimnázium fokozatosan 7. illetve 8. osztályosra bővült és főgimnázium lett. Amikor ő a 4. osztályt befejezte, sor került az

első érettségi vizsgára, az épület pedig kezdte elnyerni mai, kétemeletes formáját.

Debrecen

1892/93.-1895/96. tanévekben valóra vált az eredeti elképzelés, a debreceni református főgimnázium V-VIII. o. nyilvános tanulója lehetett. A kollégiumban bentlakási lehetőséget és változó mértékű térítésért tápintézeti ellátást kapott. Jó előmenetele-magatartása alapján tandíjkedvezményben (fél, negyed) és alapítványi jótéteményben részesült. Űn. „dárdás diákként” az osztályfőnöke (Géresi Kálmán) kiprotezsálta a városba rászoruló magántanulókat korrepetálni. Közben egyéb adódó fizikai munkát is elvállalt. Szüleinek terheiből átvállalva, ebből a keresetéből utólag rendezhette tanulási költségeit, de „félre is tett belőle” mert tanárai biztatására tudatosan készült az egyetemre.

Debreceni éveire esik új iránti fogékonyságának látványos kifejeződése. Felismerte az újszerűség fontosságát, hasznosságát. Sokak csodálkozására egy biciklit vásárolt, több alkalommal hazament vele. Korábban gyalog tette meg a 2 napig tartó utat, közben éjszakai pihenésre valahol mindig befogadták.

Vakációkor segített szüleinek és testvéreinek az időszaknak megfelelő munkavégzésben (*favágás, fűtés, hóseprés, kapálás, forgatás, jószágetetés, udvar-utcaseprés, vízfordás, aratás, gyümölcsszedés, stb.* Élvezte a „szekerezést”. Társaihoz hasonlóan saját maga készítette játékait a környezetében található eszközökből, anyagokból. Szeretett rajzolni, faragni. A falubeli barátokkal járta a határt, átment a szomszédos falvakba, „lenézett” a Szamosra. Elgondolta, hogy a napirenden lévő folyószabályozás (Szamos-átvágás) után vajon hogyan néz ki majd a szülőfalu képe?

Egyszer szemtanúja volt két falubeli muzsikus veszekedésének. Dulakodás közben egyiknek a hegedűje kettétört s ő sajnálatát kifejezve segítőkészen vállalta megjavítását. Ennek a feladatnak a teljesítése egész életére meghatározó, nagy próbatétel volt számára. A rendelkezésre álló néhány nap alatt végül egy megmunkált merevítő faléchez erősítve, összekötötte a hegedő két részét és visszaadta gazdájának. Ekkor megfogadta, ha majd ideje engedi, elsajátítja a hegedűkészítés fortélyait, és megtanul hegedülni. Ebből az epizódból fakadóan életének alapkövetelményévé vált: „*amit elvállal meg kell csinálni, a kapott feladatot el kell végezni.*”

VIII. osztályos korában fájdalmasan érintette egy falubeli iskolatárs elvesztése. 1896.április 28-án a matolcsi származású Széles Mózes I/B. osztályos jeles növendék diphtheritis utóbajának esett áldozatul, a városi kórházban meghalt. A tanuló ifjúsággal együtt ő is leróta kegyeletét pályatársa előtt. A híres debreceni kollégiumban eltöltött 4 tanévben sokoldalúan kiképezték. Latin, görög és német nyelvet tanult. Egy tanévben rendkívüli tárgyként a gyorsírást választotta. Magas színvonalú „matheisis” és természettan („physika”) tanítással, gazdagon felszerelt fizikaszertár használatával egyetemi tanulmányokra alaposan felkészítették. Tudós tanárai: Tóth József, Karai Sándor, K. Kiss József. A szertár anyagának egy része ma az egyháztörténeti múzeumban található.

Az iskolában működő szakkörök, egyletek keretében tovább ismerkedett a gyorsírás, zene, rajz alapjaival, bölcséleti előtanulmányként lélektant tanult. Igyekezett általánosan művelt emberré válni.

A millennium évében (1896) érettségizett. A vizsgálatok időpontja: írásbeli május 18-22., szóbeli június 18-23. A matematikai tételek később megjelentek a Középiszkolai Matematikai Lapok 1896. decemberi számában. 56 végzős diák között „jól érett”, az érettségit tett ifjak pályaválasztása terén különös, hogy egyedül ő jelentkezett felsőfokú bölcsészeti tanulmányokra.

Egyetemi tanulmányok

Az előírt követelménnyel (nyolcosztályos gimnáziumi végzettséggel és sikeres érettségi vizsgával) rendelkezve 1896 őszén beiktatták a Budapesti Kir. Magyar Tudományegyetem bölcsészet-tudományi kar hallgatójának. Négy éven át, I-II. tanféléves rendszerben folytatott egyetemi tanulmánya idején részese volt a tanárképzés reformjának. A tanárképző intézet a budapesti tudományegyetem részévé vált. A tanárképesítést elnyerni szándékozó hallgatók részére kötelező lett a tanárképző tagság. Emiatt Kisgyörgy János a bölcsészettudományi kar „kebelén belül” működő Természettani Intézetben és a Középiszkolai Tanárképző Intézetben (mennyiségtan-természettudományi csoport) egyaránt tanult.

Az általa választott matematika és fizika szaktárgyak tananyagán kívül pedagógiai ismereteket és a tanítás módszertanát is elsajátította. Nagynevű tanáraitól megtanulta, hogy a tanár feladata rávezetni a tanulót

a tananyag megértésére, a számonkérés pedig szigorú követelmény. „Tanítani, tanulni és tudni, ez a pedagógia lényege.” Nagy élmény volt számára a kísérleti természettant oktató Eötvös Lóránd ismeretsége, aki a tanárképző intézet igazgatója, a matematikai és fizikai társulat elnöke volt. Ösztönzésére belépett a társulat tagjai közé. Az egyetemről idősebb korában is emlékezetes maradt számára a sok szaktudományi tétel feletti vitatkozás, kísérletezés, szemináriumi beszélgetés, dolgozatírás, vizsga. Magánszorgalomból budapesti évei alatt is gimnazistákat korrepetált. Fizetéséből igyekezett eltartani magát, takarékosan élt. Közben rajzolgatott, festegetett. Ebben az időben készült alkotásait őrzi az örökség. Pl. egy 20x25 cm méretű akvarell a matolcsi Szamost ábrázolja. Bizonyítja ez, hogy fővárosi tartózkodása idején is gyakran hazagondolt szülőfalujára.

1900 nyarán a matematika-fizika szakos tanári oklevele megszerzése céljából „levizsgázott” de rendes tanári kinevezéséhez kötelező tanítói gyakorlatra volt szükség. Hiába volt Budapesten az egyetemi oktatást segítő gyakorló gimnázium, ő mégis a szülőföld közelébe vágyott.

MUNKAHELYEK

Debrecen

1900/1901. iskolai évet volt középiskolájában, a debreceni református főgimnáziumban kezdte. A „mathematikai - physikai” tanszék üresedésben lévő egyik tanári állását Kisgyörgy János tanárjelölttel, mint helyettes tanárral töltötték be. Megilletődötten, ugyanakkor boldog érzéssel vett részt a 28 tagú tanári kar augusztus 31-én tartott alakuló gyűlésén. Több osztályban számtant, geometriát, szépírást tanított, heti 20 órában és az I/B. osztály főnöke volt. Hálás volt tanártársainak a segítségnyújtásért.

Nagyenyed

Következő két gyakorlóévet (1901/02-1902/03) Nagyenyeden töltötte a patinás Református Bethlen-Kollégiumban. Idekerülésének anekdotikus története jelzi Kisgyörgy János kellő önismeretét és humorérzékét. Akkoriban a tanárjelöltek részére is pályázatot írtak ki az állások betöltésére. Nagyenyeden baj volt a kollégiumi fegyelemmel és új tanárt kerestek. Kisgyörgy János érdeklődésére azt kérték tőle, hogy írjon valamit magáról. Termetére utalva közölte, hogy 153 cm. magas. Tréfás megjegyzésként öniróniával hozzátette: „kalappal együtt, és ha fogadására diszkaput készítenek, ne legyen 155 cm. nél magasabb”. Utólag elmondták neki,

amikor levele megérkezett, „elszörnyülködtek” és arra gondoltak, hogy nem fog tudni rendet teremteni és tartani.

Kisgyörgy János tanárjelöltet az iskola előjárósága a tanárkarba, a mennyiségtan szakra helyettes tanáruul mégis beválasztotta és internátusi helyettes felügyelő státuszban alkalmazta. Itt sokat dolgozott. Tárgykiosztás szerint heti 21 órában tanította a mennyiségtant és földrajzot. Osztályvezető (főnök) is volt. Közben „bekukkantott” a hegedű-tanítás óráira. Pedagógiai gyakorlatra igazán az internátusba került sor. Tanítóképzőt, főgimnáziumot, gyakorló iskolát magában foglaló kollégium internátusában több mint 600-an laktak. Bennlakó jelleggel egy segítőtárssal együtt az internátus felügyelője mellé a gimnázium növendékeihez osztották be. Gyakorlatilag a viselkedésbeli rendteremtés volt a feladat.

Nehézségekkel megküzdve eredményes nevelő munkát végzett. Ez a tanévvégi értékelésekből ismerhető meg. Vázlatosan összefoglalva: A múlthoz képest változások történtek: A fennálló rendszabályok szigorúan alkalmaztatván, rend és tisztaság iránti érzék fokoztatott, az ifjúság külső megjelenése és modora előnyösen haladt.

Alkalmazott pedagógiai eszközök: Felügyelet intenzitása, közvetlen irányítás, rendtartás (ehhez idősebb bennlakó diákok is felkérve), intézkedés az együttélés feltételeinek javítására (kisebb szobák, szobafőnöki rendszer), gondolkodás és érzelmvilág megismerése valamint a hajlam felderítése után a viselkedés helyes irányba vezetése, elől járók tiszteletét kifejező magatartás meghonosítása, szép katonás testtartás megszoktatása, egyen ruházat szabályszerű viselése, hiba és vétség első fokon jóakaró-közvetlen ráhatással értelemre és szívre apelláló intéssel orvosolva, utolsó fokon fegyelmi intézkedés.

Nagyenyeden töltött két év alatt az elől jároság megszerette. A szigorú ugyanakkor igazságos és jó szívű matolcsi tanárember kellemes meglepetést okozott. „Azt sem tudták hová tegyék, mit csináljanak vele”. Segítőtársainak is köszönhetően kezdő pedagógiai munkásságával a szükség miatt „félíg-meddig” katonás jellegű nevelést honosított meg, mely az ősi iskolában eljövetele után is hosszú ideig pozitívan hatott.

Szentimrei Jenő erdélyi magyar író, a gimnázium egykori diákja, halála után 1973-ban megjelent „Városok, emberek” c. visszaemlékező könyvében így megemlékezik rá: *„Második gimnáziumra két új tanárt kaptunk... Nemcsak a mi iskolai életünket, de az egész várost felforgatták féktelen „modernségükkel”. Kisgyörgy János tanár úr például fölötte alacsony termetű emberke volt.*

Aligha ütötte meg a 150 centis katonamértéket. Ha rövid a kardod toldd meg egy lépéssel – tanultuk a latin közmondást. Kisgyörgy tanár úr rövid lábát toldotta meg velocipéddel. A kerékpár őse volt ez a szerszám, elől méteres magasságú, hátul legfeljebb araszos átmérőjű kerékkal. Szilády tanár úr pedig a határban fogdosta a pillangókat.

Mire beállott az iskola, már városszerte beszéltek, hogy a két „kolontos” tanár valami labdázó társaságot toborzott az úri fiatalságból, és a sétatéren hálóval körülvett, döngölt agyag labdaverő pályát csináltattak fegyházbeli rabokkal. Ott labdáztak alkonytájt s hajnali időkben velük a lányok, minden szülei felügyelet nélkül. A Szaniszló lányok voltak az elsők, akik a lepkefogó és a velocipédes tanár társaságában, négyesben bemutatták a játékot a helyi intelligenciának. Nagyanyámmal arra sétálva megnéztük a teniszezőket. A látvány megbotránkozásra érdemes volt. A két tanár –elmondani is rettenetes! – ingujjra vetkőzve hevert a pálya gyepes oldalán. A lányok pofozták a hálón át a labdát. Bokán felül, szárközépig érő ruhában, „csóré karokkal”. Az uszályos, fűzős női ruhák korában!

Tiszta Szomoda és Gomorra! – mormolta felháborodva nagyanyám. Na látod lelkem, hová feslik a világ. Adott volna nekem az anyám ilyen öltözékben. Engem azonban kötéllel sem lehetett elvontatni a teniszpályától, beálltam labdaszedőnek majd az egyeslet tartalék ütőivel adogattuk a labdát. Még aznap tisztába jöttem a játékszabályokkal és mindennapos lettem a pályán. Kisgyörgy tanár úr is teniszpartnerem lett, de húsvétra intőt kaptam számtanból. Tanárunk szigorú volt, megkövetelte, hogy a törtet törttel úgy tudjam szorozni, mint a vízfolyás. Hát ez a barátság? – vakartam a fejemet. A család előtt mentegetőztem, ugyanakkor beismerő vallomást is tettem. Kicsigyuri tanár úr az oka az egésznek. Egyetlenegyszer „rúgtam be” nála, nem tudtam törtet törttel szorozni, ezután nem is feleltetett, hogy ne is javíthatssak, hogy intőt vigyek haza. Végül megígértem szüleimnek és év végére kijavítottam számtanból a szekundát, mégpedig kettesre.”

A visszaemlékező kötet eljutott hozzá Debrecenbe. Élvezettel olvasta és az őt körülvevő családtagoknak a rá vonatkozó rész kiegészítésekképpen még egyéb történésekről is mesélt.

A sikeres gyakorlati tanításról, kellő igazolások alapján megbizonyosodván, 1903-ban Budapesten kiállították és átadták részére a díszes kivitelű (1904. sorszámu) matematika-fizika szakos középiskolai tanári oklevelet, mely elszakadt állapotban ugyan, de ma is a családi örökség része, becses darabja.

Máramarossziget

Diplomával a kezében 1903 nyárvégén (ekkor még nem tudhatta, hogy 41 év időtartamra) Máramarosszigetre ment. Szeptembertől az államilag segélyezett református főgimnáziumban megüresedett matematika-fizika tanári állást betöltve kezdett tanítani. A „*vallás- és közoktatásügyi miniszter a máramarosszigeti ev. ref. főgimnáziumhoz a fennálló szerződésből kifolyólag rendes tanárrá 1903. szeptember 28-án kinevezte*”. A több száz éves főiskolai státuszban lévő intézmény ekkor Evangélikus Református Lyceum (továbbiakba liceum) néven működött, a főgimnázium mellett magában foglalt jogakadémiát és internátust is. Egyik tagozatként a főgimnázium 8 osztályos fiúiskola volt, érettségi vizsgalehetőséget biztosított.

Az iskola történetének korábbi időszakában találunk kapcsolódási pontokat a szülőhelyével. Az Iza-Tisza parti református tanoda elemi osztályába „kisdiaáként” Matolcsról beiratkozott 1801-ben Lévai László, 1846-ban Kiss József. A matolcsi születésű Széles (András) Endre „nagydiák” a pataki gimnáziumot kolera járvány miatt abbahagyta, de néhány év után 1833-36 között itt, a gimnáziumi osztályban tanult tovább. Ő később, szigeti segédlelkész korábban (1842-45) az iskola helyettes tanára lett, költészetet, görög nyelvet és harmóniumot oktatott. Egy 1857-évi kimutatás szerint a matolcsi egyház iskolatámogatásként tőkealapításra 11 Ft. 10 kr. pénzösszeget ajánlott és küldött.

A századforduló körüli évtizedeket a liceum fénykorának tartják. Északkelet Magyarország legrangosabb közoktatási intézménye a legjobb tanerők közül választott. A tantestület tagjai nemcsak az iskolai katedrán állták meg a helyüket, hanem az iskolán kívül, az egész megyére illetve országra kiterjedő társadalmi és kulturális munkának is jelentékeny tényezőivé váltak. Ehhez Kisgyörgy János is jelentősen hozzájárult. A tanári testületbe jól beilleszkedve aktívan tevékenykedett. 41 esztendőn át, jót és rosszat megélve tanári pályája, pedagógusi hivatása kiteljesedett. Történelmi sorsfordulókkal, kényszerhelyzetekkel és magánéleti örömeikkel teli évtizedek számára a kihívások és lehetőségek alkalmai voltak. Három, jól elkülöníthető időszakra osztom „Szigeti” életét.

1903/1904. - 1919/1920. tanév

Máramarossziget Magyarország északkeleti részének legnagyobb városa, szellemi műhelye, sok iskolával, gazdag kincstári vagyonnal. A magyar

reformátusságot körülvevő különböző népcsoportok indokolták a liceum egyházi fenntartását és állami támogatását. Jó helyre került, mert szaktárgyai tanításának elsődlegességét itt már évtizedekkel azelőtt hangsúlyozták, mondván hogy fontossága és „haszonnya” sokféle, az igazság megismerésében a tudomány elsőrendű ágai közé tartozik.

Az 1904-1905.tanév folyamán tartotta meg szaktárgyából „vett” magas színvonalú székfoglaló értékezését. „Az *elektromos rezonancia és ennek alkalmazása a gyakorlati életben*” címen megírt és felolvasott anyagot, az iskola 1905-1906.tanévi értesítője teljes terjedelemben közölte. Minden évben osztályfőnök volt, több osztályban tanította a mennyiségtant (matematikát), természettant (fizikát), évente változóan földrajzot, szépírást, rajzoló geometriát és görögpótló rajzot. A tanult ismeretek elmélyítése érdekében a tantervnek megfelelően tanulmányi kirándulásokat szervezett. Többek között 1911 októberében a „felső osztályú ifjúság” 28 tanulóval meglátogatták a Diósgyőri vasgyárat és az Aggteleki barlangot.

A választható tudnivalók elsajátítása az önképzést és önnevelést elősegítő körök és egyletek szintjén valósult meg. Ezen a téren az ifjúsági gyorsíró-kör és zeneegylet (zenekar) tanárelnökeként és játékezőként tevékenyen részt vett a gyorsírás, zene, testnevelés (torna-játék) oktatásában.

Szakmai hozzáértéséből adódóan kezdettől fogva a természettani (fizikai) szertőr öre volt. 1913/14. tanévtől az iskolaépület új szárnyában kapott helyet a kor követelményeinek megfelelő, más iskolának is mintául szolgáló szertár. Rendkívül érdemes munkát végezve a szertár anyagát gyarapította s igazi munkaközösség szellemében a fizikai eszközök jelentékeny részét tanítványai bevonásával maga készítette. 1905-ben elsőként vezette be az un. „kézügyességi munka” rendkívüli tantárgyat. Egy újonnan berendezett „physikai tanműhelynek” a vezetője lett. A korszerű munkaiskolának megvalósításai voltak azok a fizikai laboratóriumi gyakorlatok, melyet tanítványai ügyesítése és szaktudásuk bővítése érdekében, az őt jellemző eréllyel és munkaszeretettel, tanítási időn kívül szervezett és tartott díjtalanul. Az új tornacsarnokban pl. színpadot állítottak fel, melyen hangversenyeket, műkedvelő előadásokat tartottak „fényes eredménnyel”. A diákok bevonása a munkába, nem volt problémamentes. A „dolgoztatás” elleni szülői panaszok hatására a pedagógiai célt megmagyarázták és a szándékot megértetve végül a szülők megbékéltek.

Előfordult, hogy ismeretségét (egy Zámory nevű mérnök által) közjóra

használta. A budapesti Ganz gyárból kiselejtezett, de működőképes fémmegmunkáló gépet szállított Máramarosszigetre. A diákokkal közösen átalakítva gyakorlatokon alkalmazták. A röntgen elterjedésének korai szakaszában – amikor még az orvosok részére is alig állt rendelkezésre – Kisgyörgy János szertárában röntgen cső volt.

Jelentékeny szerepet „vitt” a tanárok szakmai, társadalmi és kulturális mozgalmában. A korábban már említett Matematikai és Fizikai Társulaton kívül jötevője és tagja volt az Országos Református Tanáregyesületnek, a Máramarosszigeti Tanügyi Körnek és a Máramaros-megyei Közművelődési Egyesületnek. Egy eseményt megemlétek. A tanáregyesület 1904.május 25-27.között Pápán tartotta közgyűlését, ahol Máramarosszigetről vele együtt 4 tag volt jelen. A programban balatoni hajókirándulás is szerepelt. A szabadkőműves mozgalom keretében Máramarosszigeten 1911-ben megalakult „Tisza” páholy tagja és a tisztkarban „háznagy” funkciót töltött be. Olyan értelmiségi emberként került a szervezetbe, aki az újszerű-szabadabb gondolkodásban, a társadalom szellemének-erkölcsének átalakításában hitt és kész volt tenni. Szerepet vállalt és a tanuló ifjúság körében befolyással bírt a tanügyi reformért való közdelemben, az eszme elterjesztésében.

A fizikai ismeretek gyakorlati hasznosságát nemcsak az iskolai tanítás keretében hangsúlyozta, hanem szélesebb körben a nyilvánosság előtt is érvényesítette. Tudományos ismeretterjesztő előadásokat tartott többek között: az elektromosság köréből kísérletek bemutatásával ipari munkások részére Aknaszlatinán, a földmérés gyakorlati kivitelének módjairól a vármegyei gazdasági egyesület megbízásából Técsőn és Hosszúmezőn, az energia átalakításáról a Tanügyi Körben, a Röntgen-féle sugarakról mutatóványokkal a helyi Polgári Körben.

1909-ben a „*Nevelés*” című máramarosi tanügyi szakközlöny 26. évf. 5. számában könyvismertetést közölt. Ismertette Tóth Kálmán előző évben kiadott „*Kísérleti vezérkönyv a természettan elemi tanításához*” című segédkönyvét. Saját szabadalmazású kapcsolótáblát készített, amely nemcsak áramszabályozásra szolgált, hanem az elektrodinamikai törvények demonstrálására is. A tudományos igényű szabadalmi leírás megjelent az iskola 1910-1911.tanévi értesítőjében. A Sárospataki Református Lapokban erről így fogalmaznak: „*A tanári testület tudományos munkásságáról a legtöbb értesítő beszámol.... A szigeti, fizikai értekezést hoz Kisgyörgy János tollából.*” A szabadalmat Máramarosszigeten „Egy

újabb berendezésű experimentáló kapcsolótábla" címmel 1911-ben külön kötetben is kiadták.

Szakmai elismertsége okán a helyi polgári fiúiskolában óraadó tanár, az első világháború idején katonai diákok tanfolyamán természettant tanított. Hosszabb ideig a Városi Villamosművek felügyelőbizottságának tagja volt. Erről az állásáról azonban 1918-ban az igazgatóság összes tagjával együtt lemondott. Közismertsége révén 1915-1917 években tagja volt a város képviselőtestületének. A kezdeti években betekintést nyert az intézmény vezetésébe, igazgatásába. Tenni akarását és megbízhatóságát látva 1910-ben a liceum pénztárnokának megválasztották. E tisztséggel járó feladatokat harminc évig látta el. 1914.június 5-én megalakult a Máramarosi Tanítók Hitelszövetkezete. A közgyűlésen igazgatósági tagok közé választották. Nyolcadmagával jegyezte a korlátolt felelősségű céget. 1914/15. tanév a „harctéri közveszély” miatt késve indult és rövidebb lett. A háborús viszony kedvezőtlenül érintette a következő tanéveket is. Aktívan segített a tanintézmény fontos értékeinek mentésében, 1914 és 1918 végén irattári, könyvtári és dokumentációs anyagok Budapestre illetve Debrecenbe szállíttatásában.

1919.január 17-e sorsforduló az iskola életében. A román hadsereg bevonulása után megváltoztak, néhány év alatt beszűkültek és megszűntek a működés feltételei, pedagógiai és pénztárnoki munkája megnehezedett.

Máramarosszigetre kerülése után magánéletében alapvető változás történt. A második tanévet már házasemberként kezdte meg. 1904 nyarán a Szatmár-megyei Ricse (ma Túrricse) községben házasságot kötött Csépké Mariskával. Családi legenda szerint nagy a valószínűsége annak, hogy az akkor (is) divatban volt ún. „kommendálás” kölcsönösen hatott a fiatalok párválasztására. Megismerkedésük nem történt véletlenül. Sikeresen ajánlották az „egybekelést” a fiataloknak és a befolyással bíró szülőknek. Az ifjú feleség annak a Csépké Mihálynak az unokája, aki több mint húsz éven át volt matolcsi lelkész. Jól ismerte és továbbtanulásra ösztönözte a kiváló képességű Kisgyörgy Jánost. Az „örömapa” Csépké Péter is szorosán kötődik Matolcshoz. Itt töltötte gyermek- és ifjú éveit, 1871-77. között tanító és apja mellett segédlelkész (káplán). 1877. április 6-án Ő keresztelte meg az újszülött János fiugyermeget. Keresztszüleinek Ágoston Jánost és Széles Karolinát jegyezte fel. 1878-tól 50 éven keresztül Ricsén (Túrricsén) református papként szolgált.

A szatmárnémeti gimnáziumban is felfedezhető az ismeretség. A feleség

két testvére (Andor és Elemér) 1890-92 között Kisgyörgy János iskolatársa volt.

Esküvőjükéről a Szatmár c. hetilap 1904. augusztus 6-án hírt adott: „Kisgyörgy János máramarosszigeti ev. ref. főgymnasiumi tanár f. hó 9-én esküszik örök hűséget Csépké Péter ricsei ev. ref. lelkész kedves és szép leányának Mariskának.” Az egyházi és polgári anyakönyvek bejegyzése szerint a jelzett napon, augusztus 9-én, kedden történt a házasságkötés. A menyasszony Csépké Mariska Szeréna 19 éves hajadon kisasszony, anyja neve Zámbery Hermin lelkészné. Tanúja Bortnyik György kölcsi ev. lelkész-esperes.

A vőlegény 27 éves nőtlen főgimnáziumi tanár, anyja Madarassy (a születési anyakönyv szerint Madarasi) Erzsébet, apja már nem élt, tanúja Dobay Sándor a máramarosszigeti református főgimnáziumi igazgató. Eskető pap Berky Sándor matolcsi református lelkész. Polgári anyakönyvvezető Ferenczy József kismányi körjegyző.

Ide illő érdekességként megemlítem, hogy a Vitkán született Lauka Gusztáv tollából - egy 1855 évi naptárban „Szatmár megye-s lakosairól” címen - megjelent néprajzi leírásban Ricse helységről ez olvasható: „...itt vannak a legszebb lányok Szatmárban.

Első lakásuk az állomástól a városközpont felé vezető Lónyai János utcán volt. Ez a liceum vagyonát képező olyan különálló kertes bérlakás, amely a családos tanárok elhelyezésére szolgált. 1905. pünkösd vasárnapján tartott iskolai ünnepélyen a fiatalasszony zászlóanya volt és ezt követően születtek a gyermekek. Mária 1905-ben, Lenke 1907-ben, Aladár 1908-ban, János 1909-ben. Nevelésükre nagy gondot fordítottak, tanulásukhoz az édesapa meghatározó segítséget nyújtott. A környék csodálatos természeti szépségeit kirándulásokon megismerték. Minden gyermek helyben, a református főgimnáziumban kezdte meg középiskolai tanulmányát.

A 4 polgári iskolát végzett feleség a pénzkezelést férjére bízta. Ő a háztartásban jeleskedett. Kedvenc időtöltése volt a háziipari szőttek készítése. A lakás folyosóján pl. másokat is bevonva saját szükségletre szőnyegeket készítettek lakás díszítése céljából. Kisgyörgy János jó humorérzékkel bírt, ennek ellenére nem volt látványosan vidám természetű, inkább komolynak tűnt és munkaközpontúnak jellemezhető. Nem volt bőbeszédű, amikor szólt, és amit mondott arra oda kellett figyelni. Nem politizált, szerette az embereket vallási és nemzetiségi hovatartozástól függetlenül.

Letelepedésük után a lakáshoz tartozó egyik helyiségben „privát barkács

üzemet" hozott létre. Ezeremester volt. Gyermekkori fogadalma teljesítéséért hegedűkészítésbe fogott és régiek javítását is elvállalta. Autodidakta módon, könyvből és másoktól eltanulta a szakma fogásait.

A legalkalmasabb fát a közeli erdőből saját kezével fűrészelte és baltázta ki. Kottából tanult meg hegedülni. Kisebb társaságban, családi, baráti és tanári körben gyakran „magyarnótáztak”. Feleségének jó hangja volt, szépen tudott énekelni. A szabadkézi rajz és festegetés is érdeklődési körébe tartozott. Ebben az időszakban készült egyik alkotását kutatásom során láthattam a család debreceni hagyatékában. E szabadidős tevékenység szépsége magával ragadta a gyermekeket. A főgimnáziumban rendkívüli tárgyként is tanították. Nagy hatással volt rá és különösen János fiára a híres nagybányai festőiskola közelsége.

1920/1921. tanév - 1940.szeptember

A „trianoni változás” hatására 1920 nyarán az iskolát bezárták, lepecsételték. Kinyitásáért másokkal ő is küzdött, mint tanár és pénztáros. 1920/21. tanév késve ugyan megnyílt, de a tanítást akadályozták. A tanári kar részére elrendelték a román állam és királya iránti hűségeskü letételét. Kisgyörgy János ezt több kartársával megtagadta és március 1-től a tanítástól eltiltották. Az új, esküt tett tanári karral a tanítást április 4-től folytatták, de 1921. április 10-én az iskola épületét az államhatóságok lepecsételték, a működést további intézkedésig beszüntették. A tanulók, mint a szatmári ref. gimnázium magántanulói fejezték be a tanévet.

A magyar gimnáziumi oktatásért folytatott „harc” közben 1921.június 12-én tudomást szereztek egy másik követelményről is. A tanárok kötelesek nosztrifikáló (honosítási) vizsgát tenni román nyelvből, Románia földrajzából, történelméből, alkotmányából. Többszöri felterjesztésre biztató válasz érkezett: egy szakszerű és megbízható tanári karral megnyitható lesz az 1921/22. tanév. Erre hivatkozva felkérték az iskola még Szigeten lévő két régi tanárát, Kisgyörgy Jánost és Kelemen Ferencet egy, a követelményeknek megfelelő tanári kar létrehozására. Összebeszélve úgy gondolták, hogy ezen ne múljon a magyar iskola további sorsa, írásban bejelentették vállalják a munkát, leteszik az esküt és megfelelnek a honosítás követelményének. Pályázati hirdetés útján rövid időn belül 9 tagú tanári kart szerveztek. 1921. augusztus 21-én alkalmazták őket, szeptember 1-én szolgálatra jelentkeztek, 360 tanulót előjegyeztek, 20-án a tantermeket tisztítás céljából felnyithatták. A működési engedély

azonban késett. Szándékos huzavona és színjáték után végül a liceum épületeit, felszereléseit lefoglalták és 1921.november 16-án megnyitották a román állami gimnázium magyar tagozatát. Ezzel a magyar tannyelvű református gimnázium ellehetetlenült, abbahagyta működését. Sikertelenül végződve, ez volt az utolsó próbálkozása a nagy múltú önálló magyar iskola folytatásáért.

Szeretett iskolájának „szentelte” eddigi tanári életét és végtelen fájdalommal kellett megélnie beszüntetését. Nem hitt a határok véglegességében, bizakodott és kisebbségi sorsban is vállalta a magyar nevelés ügyének szolgálatát. Megtanulta a román nyelvet, levizsgázott, esküt tett és más lehetősége nem lévén 1921 novemberétől a román állami gimnázium magyar tagozatán vállalt tanári állást. Négy év után megszüntették a magyar tagozatot és 1925-től a román tagozaton tanított tovább. 1936-ban saját kérésére nyugdíjba ment.

Ő továbbra is az 1921-ben megszűnt liceum pénztárnoka maradt, és mint helyettes gondnok a vagyongondnokság élén állt. Státusza szükségességét a tulajdonjog alapján vagyonnal és gazdálkodással kapcsolatos pénzügyi teendők indokolták. Elfoglaltságának érzékeltetésére álljon itt néhány információ. Ingatlanok: jogakadémia és gimnázium épülete, tápintézet épülete, tornacsarnok, 10 bérház, 537 hold föld. Alapítványi értékpapírok, betéti könyvek. Iskolai felszerelések. Ingatlanjövedelmek (bérlet, eladás) és kiadások (építés, vétel). Személyi kiadások.

Folyamatosan a vagyon elkobzására, tulajdonjogára törekedtek. Igyekeztek az irattári és könyvtári anyagokat is megszerezni. 1927 áprilisában kikérték a liceum összes anyakönyveit, de Ő időhúzási céllal püspöki jóváhagyást kért, hogy addig lemásolhassák. Óvatosságból lemásoltatta az 1920/21. évről felvett és a szatmári ref. gimnáziumban őrzött anyakönyveket is. Utólag a családban elhangzott visszaemlékezése szerint hasonlóan jártak el a Tisza-menti falvak magyar református anyakönyvei esetében, állítólag a másolatokat megőrzés céljából Debrecenbe szállították.

A trianoni trauma megváltoztatta Kisgyörgy János hangulatát. Szomorúan tapasztalta, hogy az értelmiség jelentős része elhagyta lakóhelyét. Az ott maradtakkal együtt kisebbségi magatartást tanúsítva, „Isten kezébe adva sorsát” élt családjával, bízva a helyzet megváltozásában.

1929.április 20-án számára hízelgő írás jelent meg a Budapesti Hírlap hasábjain. Felvidította Büky György „A hetek tanácsa” című visszaemlékezése egy korábban történt iskolai epizódra, amikor az osztály

előtt először jelent meg „Kisjános György”.

„A tanár úr ... a katedra szélén termett és szembe nézett az egész osztállyal. Nem szólt, nem kiabált, csak nézett. ... Tekintete arcról-arcra szállott egyforma komolyan, egyforma nyugalommal, nézésében benne volt az erő, ... egész alakjából messze sugárzott az intelligencia és a tekintély. Az osztály hallgatott. ... Kisjános György ekkor szólalt meg. A hangja mély volt és erőteljesen csengő, mintha óriás torkából buggyant volna elő: — Fiúk! Először állok most itt maguk előtt és szeretném, ha mindjárt első találkozáskor túlesnének a testi és lelki bemutatkozáson. Tudom nagyon jól, hogy a tanár külső alakjának megítélésében a legszigorúbb kritikus mindig a diák szeme. Nos hát tárgyaljak le közösen az alakomat. Kicsi vagyok, ... — Nem baj! Hiszen erről maguk tulajdonképpen nem is tehetnek. Még nem ismertek engem. S az emberi szem tehetetlenségénél fogva kénytelen megállapodni a külső formáknál, az ember bensőjébe hatolni képtelen. Oda csak a léleknek van meg az útja. Nagyon szeretném fiuk, ha a szemük látását kicsit elhomályosítaná a lelkük tekintete, ha belém látnának, mert én végtelenül szeretem az ifúságot. Nemcsak megértjük, hanem barátjuk is vagyok és bármelyiküknek szüksége lenne valakire, aki melléje álljon, biztosak lehetnek benne, hogy én ott leszek! Mert az Isten testben ugyan keveset adott nekem, de dupla kézzel adott szívet és a lélekosztásnál is jókedvűen tetézte meg az én porciómat! Biztos vagyok benne fiuk, hogy jó barátok leszünk! ... Az egész óra alatt így beszélt, kedvesen, nemes közvetlenséggel, nem külsőségekben alapozva meg tekintélyét, hanem a fiatal lelkek könnyen formálható anyagából gyúrt magának elpusztíthatatlan pilléereket, amire szeretetéből építette fel azt a hidat, ami örökre összekötötte őt tanítványaival. Amikor lecsengették óráját és ő erőltetetten hosszú lépéseivel távozott az ajtón keresztül, az egész osztály úgy nézett utána, mint egy óriás után! Hosszú ideig maradtak még csendben a diákok.

... És Kisjános Györgyöt a bálványozásig szerették a diákjai. Ez a különös kis ember tekintélyrombolás nélkül kapcsolta magához minden tanítványát, megtárgyalt velük mindent, biztatta, vagy megfedte őket, valósággal részt vett az életükben. A diákjai sokat beszéltek egymás között róla. Különösen a nyolcadik osztály gerince: a Hetek tanácsa...”

A család a gimnázium mellett lévő másik házba költözött. Lakásán magyarul tanított, rászorulókat készített fel érettségire. Elintézte, hogy Szatmárnémetiben magyar nyelven vizsgázhassanak. A szatmárnémeti

gimnázium igazgatójával (Ligeti Imre) jó kapcsolatban, keresztkomaságban állt. Máramarosszigeten ő is tagja volt 1921 augusztusában gyorsan létrehozott 9 fős tanári karnak. Nyugdíjas korában is hasznos elfoglaltságot keresett, nem tudott „tétlenkedni”. Szaktudását kamatoztatva a városi „villanygyár” műszaki vezetője volt. Otthoni műhelyében elromlott villanyórákat javított. Szabadidejében a gimnázium történetének megírásával is foglalkozott és részletesen feljegyezte a „Trianon utáni időszak” eseményeit.

Gyermekei tanulását korrepetálással is segítette, akik időnként a középiskola idején tanulmányi segélyben részesültek. Mária 1923-ban, Lenke és Aladár 1926-ban, János 1927-ben tett érettségi vizsgát. Lenke kivételével az egyetemi tanulmányokat külön engedéllyel Magyarországon folytatták. Az édesapa foglalkozása hatással volt a továbbtanuló gyermekekre. Mindhárman a tanári élethivatást választották.

Mária a Debreceni Tisza István Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán francia-magyar szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. Előtte (1929-1930) Párizsban (Sorbonne) járt tanulmányúton. Utána Dr. Síró Imre jogászhoz ment feleségül Budapestre és 1931-ben megszületett az első unoka Síró Béla. Ez év szeptemberében meghalt apósa, Csépké Péter. Aladár szintén a debreceni egyetem középiskolai tanárképző intézetében kémia szakon végzett és egy budapesti laboratóriumban helyezkedett el. János művészpályát választott. Mivel apja festegetett, szándékában állt fiának lehetővé tenni a művészet tanulását. Az ő elhatározása is egybeesett szülei vágyával, megígérte nekik, hogy festést fog tanulni és tanítani. 1928/29. tanévtől Budapesten az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolában a festészeti szakosztály tanítványa volt. A több évig tartó képzés végén 1934-ben a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán szerezte meg rajztanári diplomáját. Több iskolában (pl. Nagykálló, Kisvárd) tanított és eleinte jellemzően portréfestéssel foglalkozott. Alkotásain több neves Szabolcs-megyei személyt is ábrázolt. Lenke a szülőkkel maradt, a Máramaros-megyei prefektuson tisztviselőként dolgozott.

Mária 1939-ben családjával ellátogatott a szülőhelyére. Az unoka elcsodálkozott a táj szépségén, a nagykönyvtár és fizikaszertár gazdagságán. E vendégséget követő évben a több mint két évtizedig tartó zaklatott időszaknak szerencsére vége szakadt. *„A megoldó határozatot 1940.szeptember 5-én meghozta a magyar hadsereg diadalmas bevonulása.”*

1940/1941. - 1943/1944. tanév

Nyugdíjasként „őszfejjel” megérhette városának és iskolájának felszabadulását. Az új magyar élet öröme, a szebb jövő reménysége áradt szívéből, egy csapásra visszatért életkedve, vidámsága. Az ősi iskola fennállásának éppen 400. évfordulóján – mint a régi tanári kar Szigeten maradt tagjára- gyors és felelősségteljes munka várt: az elnémított és tönkretett intézet feltámasztása. Egy pillanatra sem habozott, vállalta a tanítás beindításának nehéz feladatait. Ehhez az egyházi és az új állami főhatóságoktól igazgatói megbízást kapott.

A nyugdíjasság kényelmét otthagynva fiatalos energiával belevetette magát a gimnázium újjászervezésébe. Ezt lehetővé tette a fiatalokat megszégyenítő munkabírása, az iskola iránt odaadó és áldozatos szeretete. Két hónapi munkával sikerült az 1940-1941.tanévet beindítani. 1940.november 3-án tartott évnyitón elhangzott igazgatói beszédéből idézem az alábbi gondolatot: *„Remélem és hiszem, hogy az intézet hagyományos szelleme a jövőben is megtalálja azt a minden szélsőségtől mentes utat, amelyben a hajlékába sereglett ifjúságot tiszta magyar nemzeti szellemben felruhazza, és ellátja mindazon jellembeli tulajdonságokkal és tudományos ismeretekkel, amelyeknek birtokában ifjúságunk a világversenyben is megállja helyét anélkül, hogy benne a megértő emberszeretet csorbát szenvedne.”*

Az előkészítésről és a tanév során végzett munkáról az ő gondozásában megjelent iskolai értesítő ad részletes tájékoztatást, melynek címe: *„A máramarosszigeti református gimnázium évkönyve az 1940-41. iskolai évről és pótlólag az 1920/21. tanévről. Az iskola (Lyceum) fennállásának 400. éve. Közzétette: Kisgyörgy János mb. igazgató. Nyomatott Varga Béla könyvnyomdájában Máramarosszigeten 1941. 83 (2) o.”*

E tartalmas kötet összeállításában sok munkát végzett a megbízott igazgató. Olvasható benne az évnyitó beszéde (1940.november 3-án.) és évvégi beszámolója (1941.június 21-én). „Intézetünk múltja 1540-től 1940-ig” c. iskolatörténeti összefoglaló is „Kisgyörgy Jánostól” való. Ez külön kötetben is megjelent: *„A Máramarosszigeti Református Liceum történetének rövid áttekintése 1540-1940. Összeállította Kisgyörgy János igazgató. Különlenyomat a Máramarosszigeti ref. gimnázium 1940-1941.évi értesítőjéből. Máramarossziget, 1941. 32. o.”* Gondosságát, tudatosságát mutatja, hogy a „kieső időkben” összefoglalta és függetlenségként pótlólag közölte az utolsó,1920-1921. tanévre vonatkozó, eddig nem ismertetett, főleg statisztikai adatokat.

Az újraindult 4 osztályos iskolában 120 tanulót 16 tanár oktatott. Kisgyörgy János igazgatói teendői mellett a IV. osztályban heti 3 óra mennyiségtant tanított. Az I. osztályosok névsorában szerepelt a matolcsi Kisgyörgy József, aki az igazgató testvérének gyermeke. Nagybátyja „idecsábította”, rábeszélte a továbbtanulásra. Akkor még hivatalosan nem nyílt meg az internátus, de ő már a kollégiumban lakott, 100 pengő tandíjat fizetett. 1941. május 27-én a közoktatási miniszter meglátogatta az iskolát. Megígérte jóakarató támogatását az iskola kifejlesztésére és a korábban feldúlt 35 ezer kötetes könyvtár rendezésére.

1941-1942. tanévet szeptember 15-én a református templomban, a fenntartó egyház által immár megválasztott igazgatóként ő nyitotta meg. Annak tudatában igazgatta a gimnáziumot, hogy a Debrecenből meghívott helyettesének (dr. Molnár Pál) a következő tanévtől az iskola vezetése lesz a hivatása. Tervszerűen készültek a nyugdíjkorban lévő Kisgyörgy János pótlására, aki igazgatóként természetesen az iskola kormányzótestületének továbbra is tagja volt. A máramarosszigeti református egyház részéről pedig a pénzügyi bizottság tagjának is megválasztották.

Az egész évben zavartalanul folyt tanévről néhány fontos információ. Az igazgató emlékirat-szerű kérelme alapján a miniszteri ígéret realizálódott. 6 osztályba 144 tanuló iratkozott be, megnyílt az internátus. A minisztérium könyvtár céljára 2000 pengő segélyt juttatott. Sokrétű közösségi és kulturális foglalkozás, kirándulás szervezésében az igazgató példamutatóan kiemelkedett. Újként, egy bizottság 8 kiváló képességű falusi tanulót a következő tanévre előre kiválasztott állami ösztöndíjra és nekem feltűnt, hogy 8-ból 6 Szatmár-megyei (Szamosújlak, Panyola, Gacsály, Fülöpös, Kántorjánosi). A terület visszacsatolása után élénken érdeklődtek a távoli iskola iránt, több magas rangú hivatalos látogatót fogadott az igazgató: miniszteri megbízott, miniszteri tanácsos, országos tanfelügyelő, országgyűlési képviselő, cserkészkerület elnök, középiskolai szakelőadó, stb. 1941 februárban megindult cserkészmozgalom szervezőtestületének ő is tagja lett.

Április 22-25 napokon került sor az iskolafenntartó egyházkerület, vizsgálattal egybekötött látogatására. Ekkorra időzítették nyugdíjazásának ügyét. Április 25-én tartott igazgatótanácsi ülésen Révész Imre püspök személyesen megjelent és örömmel hangsúlyozta, hogy *„ebben az intézetben eredményes, komoly nevelői munka folyik, olyan munka melynek színvonalára büszkék lehetnének olyan iskolák is, melyek működésükben nem*

szenvedtek el 20 évi megszakítást”. Az ülésen bejelentették, hogy Kisgyörgy Jánost, az intézet régi tanárát, írásban 1940. november 4 óta megbízott igazgatóját a miniszter úr 1942.szeptember 1-től szolgálati ideje (42 év) „betelte” miatt saját kérelmére véglegesen nyugdíjba helyezte, rendes igazgatói minőségben. Tanári szolgálata utolsó hónapjaira üdülési és betegszabadságot kapott április 26-tól kezdve. Gyakorlatilag felmentették a munkavégzés alól. Ez az intézkedés születésének 65. évfordulóját betöltve, ajándéknak is tekinthető.

Az igazgatótanács teljes elismerését, háláját és köszönetét nyilvánította érdemes szolgálataiért. Valamennyi érintett nevében kifejezték tiszteletüket és méltatták az iskola érdekében végzett nagyérdemű munkásságát. Hűsége jutalmául kívántak neki hosszú életet, békés, derűs és szép öregkort. *”Isten áldása kísérje őt élete további folyamán, gazdag tapasztalatait, bölcs tanácsait pedig gyümölcsöztesse intézetünk javára hűséges szíve utolsó dobbanásáig.”*

A szabadság első hónapjaiban sem pihent. Kötelességtudatára jellemző módon az iskolai évkönyv számára részletes gondnoki jelentést, zárszámadást készített 1920-1941. közötti időszakra, visszamenőleg a liceum vagyonkezeléséről. Pénztárnoki precíztségét bizonyítva az írásos beszámolót jól áttekinthető kimutatással egészítette ki.

Szakértői irányítása mellett a fizikaszertárban még tovább folytatódott a megszállás ideje alatt megcsonkított készülékek karbantartása, a kísérleti eszközök javítása-rendezése.

A tanév 1942. június 20-án a délelőtti istentisztelet után, ünnepélyesen fejeződött be. Az iskola dísztermében a „szabadságát töltő” Kisgyörgy János tartotta az év végi beszámolót. Utána Dr. Molnár Pál helyettes igazgató az intézet vezetősége, tanári kara és ifjúsága nevében elbúcsúzott a nyugalomba vonuló igazgatótól.

A tanévről készült évkönyvet Debrecenben kinyomtatva már az új megbízott igazgató adta ki, melyben közölték arcképét, ismertették életrajzát és méltatták eredményes tanári és igazgatói munkásságát. Helyet kapott benne az általa összeállított visszamenőleges pénztárnoki-gondnoki jelentés is.

Nyugdíjazása alkalmából Zilahy Lajos neves magyar író (1906 ősztől-1908 nyárig tanult és érettségizett az iskolában) levelet irt neki. Kivonat a levélből:

"Kedves jó Igazgató Úr! ... hallottam, hogy búcsúzik a katedrától. Engedje meg, hogy ennyi év távlatából, sajnós csupán gondolatban, megszorítsam a kezét. 1906. szeptember első napjaiban volt az első fizikaóráim Szigeten. ... éreztem, hogy ezen az órán sok minden eldőlt. Minden idegszállammal figyeltem a gyönyörű és világos előadásra. És amikor azt kérdezte, hogy ki tudná elismételni a mondottakat, jelentkeztem. Pontosan emlékszem rá, elővette a noteszét és a nevemet beírta, - úgy éreztem - a jelest. Ha megőrizte régi noteszét, megtalálja ezt a bejegyzést. Hetedikes voltam akkor és új fiú Szigeten. ... Ez az első feleletem nagyobb és mélyebb élmény volt nekem, mint amikor később Newyorkban, vagy Berlinben játszották darabjaimat. Hitet és erőt adott, talán egy egész életre. Hadd köszönjem ezt most meg, a búcsú pillanatában, szívem mélyéből.

Köszönöm a szigorát, a jóságát, a türelmét. Én Kisgyörgy Jánostól tanultam meg, hogy tudni kell a szó körül nincs alku. ... Két regényemet is elküldöm a mai postával, remélem idejében megérkezik. A Csöndes élet-et jutalomkönyvnek szántam valamelyik fiúnak, a Két fogoly-t pedig Igazgató úrnak.

Áldja meg az Isten és adjon hosszú, boldog életet. Sziget nekem valóban Sziget, a legszebb emlékek fényében ebben a sötét világban. Ott lettem ember, ott lettem magyar és ott lettem író.

A régi szeretettel és mély tisztelettel köszönti: Zilahy Lajos."

1942/43. és 1943/44. tanévben a nyugalmazott tanárok között szerepel azzal a megjegyzéssel, hogy a felszabadulás után az ő nevéhez fűződik az iskola újjászervezése és megindítása. A gimnázium igazgatótanácsába, mint nyugdíjas igazgatót egyhangúan beválasztották. Az utóbbi tanévben átmenetileg pénztárnoki teendőikkel ismét megbízták.

1940-ben a család megkapta az igazgatónak „kijáró” nagyobb lakást, amely szép, korszerű, 3 szobás, manzárd tetős emeletes villa volt, szintén a Lónyai utcában. Pozíciójából adódóan elfoglaltsága, közösségi-társadalmi tevékenysége ismét megélnékült. 1940-42. között tagja volt a Máramaros megye törvényhatósági bizottságának, az iskolán kívüli népoktatás megyei és városi választmányának, a Levente egyesület megyei tagozatának.

1941 júniusában jól jött a segítség. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ideiglenesen fizetés kiegészítő államsegélyt engedélyezett részére.

A szabad utazási lehetőséget kihasználva a Síró család 1941 nyarán immár

újra magyar hazában, Máramarosszigeten vendégeskedett. Velük volt Aladár is. Büszkéek voltak az igazgató édesapára, nagyapára. Béla unokája ekkor 10 éves volt. A nagymamával és Lenke nénivel sokat sétáltak a város öreg, emeletes házai között. Az unoka észrevette, hogy „*sok ház hasonlít a Pestihez, de a Tisza jóval kisebb, mint a Duna*”. Kisgyörgy János gyorsan intézkedett, pár nap múlva együtt volt a család. Szabolcs megyéből János fia is hazautazott és „előadta” terveit. Szatmárnémetibe készül letelepedni, kéri majd áthelyezését egy ipari mesterségeket képző iskolába, ahol szintén rajztanár lesz. „Festőien szép” lakókörnyezetet fog kialakítani, ahol sokat rajzol-fest és kiállításokat is rendez. Ez a terve 1943-ra valóság lett, János Szatmárnémetibe költözött. Ettől „felbuzdulva” Lenke is munkahelyet váltott, Szatmárnémetibe költözött, vármegyei kezelőnő munkakörben dolgozott.

A vendégség ideje alatt több festmény készült. Ebbe a kellemes szórakoztató munkába az igazgató édesapja is részt vett. Kirándulásokon élvezték a tiszta hegyi, erdei levegőt, a pompás természeti környezetet. A „házigazda” elárulta gyermekeinek - mert már tervben volt - hogy a következő tanév végén, egy év múlva „ismét” nyugdíjas lesz, hazamenni a szülőföldre, meglátogatják a gyerekeket, unokákat, természetesen Budapestre is felutaznak.

Kisgyörgy János 1941/42. tanévben szegény tanulók elhelyezésére, étkezésére havonta 5 pengőt és egy alkalommal jó tanulók jutalmazásra 2 könyvet adományozott. Lenke (a gimnázium korábbi tanulója) két alkalommal összesen 3 jutalomkönyvet adott.

1942 nyarán, közvetlenül a tanévzáró és nyugdíjbúcsúztató ünnepség után az első út Matolcsra és a Túrricséről időközben elköltözött rokonokhoz valamint Szabolcs megyében és Budapesten élő családtagokhoz vezetett. Ennek a több hétig tartó nyaraló látogatásnak maradandó bizonyítékai a Lenke által készített fényképek. A fényképezőgép ekkor szülőhelyén újdonság volt, a faluban nem volt senkinek. (Korábról bizonyítottan a szomszédos Tunyogon élt Luby család által ismert.) A képeket ma is féltve őrzik a matolcsi rokonok.

ÚJRA ITTHON

Matolcs 1944 vége

1944/45.tanév megkezdődött ugyan, de az újabb háborús harc közvetlen veszélyét észlelve gyorsan menekülni kellett. Kisgyörgy János számára ekkor végérvényesen egyértelművé vált, hol a helye. Szeretett családtagjaihoz, szülőföldi rokonaihoz igyekezett. Előbb vonattal Szatmárnémetibe utaztak, János fiuk lakásába mentek, aki ekkor már katona volt. Egy vagonba rakott pár láda ruhaneműn és néhány holmin kívül mindenüket Máramarosszigeten hagytak. (Pl. az elkezdett illetve félkész állapotú hegedűk az ereszbe dugva maradtak.) Szerencsére a legkedvesebb hegedűjét magával hozta, melyet néha-néha megszólaltatott. Ma ez is a hagyaték része, az örökösöknél van.

A holmi egy részét Szatmárnémetiből a matolcsiak szekérral hazaszállították. Az egyik „költözködési ládát” a szülőház helyén élő rokonai ma is őrzik. A házaspár Lenkével menekülve, az utolsó vonattal Szatmárnémetiből Fehérgyarmaton át Matolcsra érkezett, az ősi portán telepedett le, ott ahol Kisgyörgy János született. Akkor még élt sógornője Veres Flóra, aki szívesen befogadta őket. A telken két ház állt egymással szemben. Az egyikben testvérenek fia, József lakott családjával, a másikban sógornője. Egy szoba ki volt adva bérbe, tanító lakott benne. A zsúfolt lakás ellenére „összehúzódva” elfértek. Étkezésüket a rokonszaládok összefogó segítségével, helyileg időnkénti váltásban megoldották.

A hagyományosan rokonszerető családban a kapcsolatot kölcsönös tisztelet jellemezte, „János bátyjának” tekintélye volt. Alacsony termete ellenére tanultsága-műveltsége révén kiemelkedett a családból és „felnéztek rá”. Testvérei ekkor már nem éltek, ezért ő volt minden kicsi gyermek nagypapája.

Matolcson is a tanulás helyzete foglalkoztatta. Aggodalom töltötte el, beleélté magát azon tanulók helyzetébe akik a közeli Nagykarolyban, Szatmárnémetiben, Beregszászon tanultak és szintén menekülni kényszerültek, emiatt abbahagyták tanulmányukat. Mi lesz velük? Hol tanulhatnak tovább? Mikor és hol tudnak levizsgázni? A tanárok sorsát is átérezte. Ez a gond Máramarosszigeten korábban előfordult már és átmeneti megoldások terén szerzett tapasztalatot. 1944 utolsó hónapjait

Matolcson töltötte, közben nem tudott nyugodni, különösen az érettségi előtt állók helyzete „piszkálta”. Igazi pedagógusként szíven viselte sorsukat. A rokon Kisgyörgy József tanuló is otthon volt, vele sokat beszélgetett erről. Ő is érintett, neki 4 osztály hiányzott. Valójában az érettségi lehetősége miatt ment Máramarosszigetre, de most tanácstalan lett.

A bombázások elől Szatmárnémetiből családjával együtt menekült Kiss Ernő Szatmárnémeti város főlevéltárnoka is. Helyzetét a sors úgy alakította, hogy átmenetileg Matolcson „állapodott meg”.

Korábban Máramarosszigeten érettségizett egykori tanítvány itt találta tanárát Kisgyörgy Jánost. A haza sorskérdései között tárgyaltak a továbbtanulásról is. A nyugdíjas igazgató jelezte neki, hogy segítene az átmeneti megoldásban. Szívesen részt vesz az iskola nélkül maradt tanulók összeírásában és alkalmas tanárokkal vállalkozna vizsgára való szervezett felkészítésükre, szükség esetén akár magánúton is.

Mivel Kiss Ernő feladatot kapott az új Szatmár- Bereg vármegye közigazgatásának megszervezésében, ezért Matolcsról bejárt a megye székhelyéül kijelölt Mátészalka nagyközségbe.

Fő probléma az volt, hogy 1920 után a megváltoztatott „kényszerhatárok” miatt a csonka megyében nem maradt olyan gimnázium ahol érettségizni lehetett. A két világháború között többször próbálkoztak létrehozásával, de eredménytelenül. A küzdelem részletei ismertek, én ezuttal a matolcsi születésű ny. gimnáziumi igazgatóra tekintettel idézek a tenni akarás egyik momentumából. A 30-as években a vármegye fontos munkaprogramját képezte egy 8 osztályos gimnázium létesítése, amely Mátészalkán a Kölcsey térre volt szánva. 1931 nyarán Mátészalka főjegyzőjének átírtára megérkezett Matolcsra. Azt tudakolta, hogy szükségesnek tartanának-e Mátészalka nagyközségben egy állami reálgimnáziumot? A község képviselőtestülete 1931.VI.3-án tartott ülésén a kérelmet napirendre vette, megtárgyalta és a következő határozatot hozta: *„A község örömmel hallja, egyhangúlag kimondja, hogy készséggel csatlakozik a mozgalomhoz, s nagy szükségét látja annak, hogy Mátészalkán egy állami reálgimnázium állíttassék fel. Annyival is inkább, mert ily irányú óhaj a vármegye sok községe részéről úgy a jelenben valamint a múltban is már megnyilatkozott.”* A körjegyző pedig június 23-án alispán úrnak adatszolgáltatásként azt jelentette, hogy Matolcs községben 7 középiskolai tanuló van.

Mátészalka 1945-1963

Három gimnáziumi előkészítő tanfolyam

Tény, hogy Kisgyörgy János vissza- illetve hazaérkezésekor a határok újbóli megváltoztatása miatt csonkamegyében nem volt a szükségletnek megfelelő középiskola. Ő ismerte a terület iskolaügyi szervezetét, a tanulási szokásokat-igényeket. Tisztában volt a helyi adottságokkal, lehetőségekkel. Átlátta a rendkívüli szükségéhselyzetet. Felismerte, ha a trianoni kényszerhelyzet miatt 1920-óta nem létesítettek itt gimnáziumot, a háború idején sokat szenvedett országnak jelenleg sokkal fontosabb feladatai vannak, mint Mátészalkán egy állam által támogatott gimnázium azonnal felállítsa.

1945. elején megalakult Nemzeti Bizottság helyi szervezete január 10-én kérte, hogy az állami polgári iskolából két gimnáziumi tanszékét létesítsenek. Január 15-én a kialakuló vármegyei közigazgatás megkezdte működését. Nem sokkal ezután a vármegye Szatmár-Bereg elnevezéssel működött.

Vezetése azt gondolta természetes megoldásnak, hogy a kormány egy nyilvános jogú állami gimnáziumot állítson fel.

A tenni akarás kezdeteiről tudomást szerezve a rutinos pedagógus, reális megérzéssel és tisztánlátással döntött. Elhatározását tett követte. Matolcsról Mátészalkára utazott, önként jelentkezve felvette a kapcsolatot az illetékesekkel és felajánlotta segítségét. Kiss Ernőt jól ismerte, aki „beajánlotta” a többieknek.

„A vármegye vezetősége január 18-án felkérte a Debrecenbe igyekvő Labancz György DNYBV. tanácsost, hogy intézzen kérdést a tankerületi főigazgatósághoz egy Mátészalkán létesítendő állami gimnázium felállításának lehetősége felől.” Eljárása eredményeként január 20-án a főigazgatóság -főleg a létszám és helyiség kérdésében- tájékoztatást kért, hogy a gimnázium felállítása ügyében a komoly tárgyalások megkezdődhessenek.

A vármegye január 30-i felhívása alapján február 20-ára 735 iskolázatlanul maradt tanulót írtak össze.

Február 24-én 139/1945.alisp.sz. tájékoztató jelentés és kérelem ment

Debrecenbe a tankerületi főigazgatóságnak.

Ezzel egyidőben Kiss Ernő által összeállított „Iskolából kimaradt középiskolai tanulók” jegyzékével az érdekelt szülők küldöttsége élén, a vármegye kéréssel fordult a Debrecenben székelő kormányhoz. A kormány ígéretet is tett, hogy a megye lakosságának ezt a teljesen indokolt kérését támogatni fogja.

„A küldöttség visszaérkezése után Kisgyörgy János nyug. igazgató Kiss Ernő előtt annak a véleményének adott kifejezést, hogy a kormánynak ez az ígérete csak jóindulatú megnyugtató lehet, melynek gyakorlati megvalósítása lehetetlen, minthogy a kifosztott ország anyagi erejét sokkal nagyobb országos érdekek kötik le, s egyelőre míg a helyzet tisztázódik és konszolidálódik, csak olyan tanfolyam valósítható meg, melynek biztosítéka a szülők áldozatkészsége.”

Kisgyörgy János megérzését igazolta a tankerületi főigazgatóság március 6-án kelt és március 21-én érkezett válasza. *„Bármennyire kívánatosnak látunk egy mátészalkai középiskolát felállítani, a jelen körülmények között annak megvalósítása leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik.”*

A főigazgató azt is megírta, hogy az iskolából kimaradt növendékek részére egy előkészítő tanfolyam szervezését javasolja a környéken lévő tanárokkal, melyhez a szükséges támogatást és irányítást biztosítani fogja.

Tapasztalatából adódóan tehát Kisgyörgy János „eredeti ötlete” lehetett a járható út az abbamaradt tanulmányok folytatására és az érettségi letételére, mivel *„anyagi okokból egy új gimnázium létesítését most nem látja megvalósíthatónak”* mert gyors állami segítségre nincs remény.

Elképzelhetőnek tartom, hogy ismeretsége okán Ő már előzetesen konzultált a tankerületi főigazgatósággal. Másik befolyásoló tényező lehetett, hogy időközben a kormánynak Budapestre történt költözésével az állami gimnázium létesítésének reménye meggyengült, az új iskola ügyének megoldása „távolabbra került”.

Szerinte magánjellegű (költségtérítéses) tanfolyamot kell mielőbb beindítani. Késlekedés nélkül cselekedve helyi összefogással érhető el eredmény. Kinyilvánította, hogy ő a magántanfolyam szervezését és lebonyolítását magára vállalja. Ugyanakkor indokoltnak tartotta, hogy

ettől függetlenül, a tanfolyammal párhuzamosan a hivatalos szerveknek és a szülőknek folytatni kell a küzdelmet egy nyilvános állami gimnáziumért.

„Ezt a gondolatot magáévá tette a megye vezetősége” és kezdeményezően lépett fel. Az alispán előterjesztésére a Debrecenben székelő tankerületi főigazgató 1945.április 13-án kelt 279/1944-45.főig. sz. rendeletével Mátészalkán nyári magántanfolyam szervezését engedélyezte. „Abból a célból, hogy azok a gimnáziumi tanulók, akik az 1944-45.tanévben a rendkívüli viszonyok miatt nem lehettek valamely gimnázium nyilvános tanulói, kellő előkészítés után a nagykállói áll. gimnázium vizsgáló bizottsága előtt vizsgálatra állhassanak.”

A főigazgatói *„engedély alapján a megye elhatározta, hogy az 1944/45 iskolai év pótlására az 1945.év nagyvakációjában Mátészalkán tanfolyamot rendez. A tanfolyam szervezésére és vezetésére 1672/1945.alispáni sz. alatt Kisgyörgy János nyugalmazott gimnáziumi igazgatónak megbízást adott”. Indoka az volt, hogy „teljes tapasztalattal, tudással és szakértelemmel rendelkezett”.*

Kisgyörgy János gondosan, sok szervezéssel járó, segítséget és együttműködést igénylő munkával előkészítette majd lebonyolította az **első „nyári” tanfolyamot**, amely 1945.július 15-én kezdődött és a vizsgákkal együtt augusztus 30-án befejezést nyert.

A tanfolyam helyüül a főigazgatóság az állami polgári iskola helyiségeit adta át díjmentesen. Itt volt a tanfolyam igazgatójának irodája is. Az adminisztrációs iratokon „MÁTÉSZALKAI GIMNÁZIUMI ELŐKÉSZÍTŐ TANFOLYAM IGAZGATÓSÁGA” feliratú körbélyegző lenyomat és „Kisgyörgy János a tanfolyam igazgatója” aláírás szerepel. A tanítás a nagykállói gimnázium tanmenetéhez alkalmazkodva történt, onnan érkezett a tankönyvek egy része is.

„43 vidéki tanuló elhelyezésében a helybeli ref. és római kat. egyház volt az igazgató segítségére. A ref. egyház a Szeretetházat és annak konyhaberendezését engedte át az „inprovizált internátus” részére, a római kat. egyház pedig elemi iskoláját a tanulók elszállásolására biztosította díjtalanul.”

A tanfolyamon *„működő 14 fő tanerő”* egy része a polgári iskola tantestületéből került ki, másik részét a tankerületi főigazgatóság küldte.

A tanfolyam I-VIII. osztályába 126 tanuló iratkozott be. Augusztus elején meglátogatta őt dr. Juhász Géza tankerületi főigazgató. Vizsgára jelentkezett 123 fő.

Kezdetől tudták, hogy a *„...vizsgálatot a nagy létszámra és a nehéz viszonyokra tekintettel Mátészalkán”* tartják. A vizsga közeledtével a tanfolyam vezetője levélben így nyugtatta meg a nagykállói gimnázium igazgatóját. *„Igazgató Úr! Kedves Öcsém!...Amennyiben emberileg lehet, igyekszünk mindent előkészíteni...ugy, hogy a vizsga minél simábban menjen...A viszontlátásig is meleg kartársi szeretettel üdvözl és vár”* Kisgyörgy János.

A növendékek 1945. augusztus utolsó hetében vizsgáztak mint a nagykállói állami gimnázium magántanulói. A vizsgáztató bizottság elnöke Gáspár Gyula tankerületi főigazgató helyettes volt. A tanítás-tanulás eredményességét bizonyítja, hogy a tanulók 60 %-a jó, jeles, kitűnő osztályzatot kapott.

Mivel az „állandó” gimnáziumra még nem számíhattak, a szülők és tanulók - Kisgyörgy János segítségével - kérelmezték a tanfolyam folytatását.

1945.szeptember 7-én a nyári tanfolyamról felterjesztett jelentésével együtt kérte, hogy a következő teljes (1945/46.) iskolai évre is megszervezhesse a tanfolyamot.

Indokként megemlítette azt is, hogy *„a közeli vidékre szorult ifúságnak a tanfolyamra való bekapcsolódását megkönnyíti a Mátészalka-Nyírbátor, Vásárosnamény, Ecsed, Csengeri vasutvonalaknak már megtörtént és a Mátészalka-Fehérgyarmat vonalnak közeli megnyitása.*

A tanfolyam lebonyolítására kész terve volt. *„...Mint hogy arra kilátás nincs, hogy a téli hónapokra a főtáanyag kellő mennyiségben beszerezhető lenne, a tanévet 6 rendes és 3 és fél rendkívüli hónapra tervezzük beosztani. A tananyagot 2 őszi+ 4 tavaszi – nyári hónapra osztjuk be. Az első két hónap után ...megadott utbaigazítások - irányítások szerint a tanulók otthonukban folytatják a tanulást. Az iskola egy tantermét állandóan fűtjük, és minden héten más-más 2 osztály jön be egy-egy hétre...Ilyen módon minden tanuló legkevesebb 4 heti tanári irányítást kap a téli időszakban is...”*

Egyúttal kérte 50 vidéki tanuló elhelyezése céljából internátus engedélyezését és 2 tanár kiküldését is. Mellékelte a tanfolyami, internátusi, konviktusi költségvetést és órabeosztást.

A tankerületi főigazgató 1945.évi szeptember 12-én kelt 3856/1945. sz.alatt kiadott „válaszengedélyében” közölte: *„megelégedéssel állapítottam meg, hogy Igazgató Úr a tanfolyam szervezési és vezetési feladatát lelkiismeretesen és hozzáértéssel látta el, a tanfolyam tanári testülete is komoly odaadással végezte köznevelői munkáját. Fogadja ezért...elismerésem nyilvánítását, egyben kérem tolmácsolja mindazoknak a hatóságoknak, iskolafenntartóknak, vezetőknek köszönetemet, akik a tanfolyam sikeres működését segítették.*

Igazgató Úrnak egyidejűleg előterjesztett kérelmére – tekintettel a nyári tanfolyamon szerzett kedvező tapasztalatokra...- engedélyezem egyelőre az 1945/46. isk. év tartamára gimnáziumi előkészítő tanfolyam létesítését...”

Az engedélyt 10 pontba sorolt feltételhez kötötte, melyből a fontosabbak: A tanfolyam fenntartója és igazgatója Kisgyörgy János, helye az állami polgári iskola (a tanterem használata tanításon kívül eső időben, azaz délután lehetséges), neve „Mátészalkai gimnáziumi előkészítő tanfolyam”, címe Mátészalka Széchenyi utca 15. sz. A tanfolyam tantárgy felosztással, a nagykállói gimnázium tanmenete és tankönyvei alapján, költségvetéssel működik.

Irányításáról, költségelszámolásáról a tanfolyam vezetője köteles gondoskodni és vállalnia kell az állami ellenőrzés utasításait. Az engedély érvényes az 50 főre tervezett tanulóotthonra is, ahol a tanulmányi és nevelési rendet szem előtt kell tartani a demokratikus szellem teljes érvényesítésével. Félévenként jelentés teendő.

Kisgyörgy János a tankerületi főigazgató kérésének megfelelően szeptember 17-én köszönőlevelet küldött a közreműködő segítőknek. Az alispánnak, a polgári iskola igazgatójának, a ref. és kat. egyház valamint a ref. nőegylet képviselőinek és másoknak.

A **második tanfolyam** 1945.október 1-én nyílt meg 216 fő II-VIII. osztályos tanulóval.

Utóbb egyik debreceni egyetemi tanár barátja „felvilágosítására” 1947. január 11-én ezt írta levelében: *„Az új (1945-46-tanévi) egészévi tanfolyamot, melyre 200-nál több növendék jelentkezett, azzal a kimondott céllal nyitottam meg, hogy egy tekintélyes tanulószereggel igazolom azt, hogy ezen nagy kiterjedésű színmagyar vidéknek nélkülözhetetlen egy gimnázium és hogy*

...a tanulósergek joga van azt kérni, hogy nyilvános gimnázium nyitassék részére, ami ezen vidék szülői társadalmának általános követelése lett..."

Az igényt látva a tanfolyamvezető javaslatára lehetővé tették a későbbi bekerülést. Alapelve az volt, hogy a tudásszint a lényeg nem a létszám. Évközben tartott felvételi és különbözeti vizsgák alapján a létszám magántanulókkal együtt 251-re növekedett. Ezzel elérte a vidéki nyilvános gimnáziumok szokásos létszámát annak „dacára”, hogy a közeli Fehérgyarmaton 100, Csengerben 30 növendékkel is volt gimnáziumi előkészítő tanfolyam.

A ref. egyház szeretetháza internátusként funkcionált. A tanerőkről készített kimutatásban 24 név szerepel. Évvégi vizsgára jelentkezett 204 rendes növendék, 27 magántanuló és 11 felvételi-különbözeti vizsgán bejutott tanuló, összesen 242 fő.

Mátészalkán „1946.június 17-28-án tartott évvégi vizsgálatokon a tankerületi főigazgatóság kiküldöttjeként Gáspár Gyula főigazgató úr elnökölt. Vizsgáló bizottságot a nagykállói állami gimnázium tanári testülete működött”

A tanfolyam igazgató által július 8-án keltezett statisztikai kimutatás szerint a rendes növendékek mindegyike és 2 fő kivételével a többi is sikeres vizsgát tett.

A tanfolyam végére egy levélben így emlékszik vissza:

„...Ezen második tanfolyam bezárása alkalmával tartott szülői értekezleten be is jelentettem, hogy vállalt feladatokat bevégeztem, amennyiben a vizsgálatot tett 238 növendék kétségbevonhatatlanul igazolta a szülők és a társadalom igényét a gimnáziumra...A tanfolyamot azzal az elhatározással zártam be, hogy a továbbiakban, minthogy rendes gimnázium megnyitásáról lesz szó, teljesen visszavonulok. A szülőknek a kérésére ...vállaltam a tanfolyam további tartását addig, míg a gimnázium ügye elintéződik...”

Kisgyörgy János 1946.július 12-én kelt 50/1945-46.sz. évvégi jelentésében tájékoztatta a főigazgatóságot, hogy a tanfolyam 1946.június 29-én működését befejezte. A szülők nevében is köszönetet mondott „azért a megértő jóindulatért, amellyel ezen vidék ifjúságának továbbképzése és nevelése ügyét” felkarolták. „Éppen az ifjúság iránti ilyen megértő szeretet bátorította fel a legutóbb tartott szülői értekezleten megjelenteket arra, hogy ...kéri a Közoktatásügyi Miniszter urat egy Mátészalkán felállítandó állami

gimnázium, vagy legalább is állami gimnáziumi tanfolyam felállítására.”
Végül tisztelettel javasolta, hogy főigazgató úr a tanfolyami engedély hatályát hosszabbítsa meg.

Dr. Gacsályi Sándor mb. tankerületi főigazgató 957-6/1946.sz. leiratában az igazgató záró jelentését jóváhagyólag tudomásul vette. A tanfolyam vezetőjének gondos, lelkiismeretes és hozzáértő vezetéséért elismerését nyilvánította. Jóleső érzéssel állapította meg a statisztikai adatok és a kiküldöttek jelentése alapján a tanulók megfelelő felkészültségét, melyben az előkészítő tanároknak is részük van. Kérte őket, hogy buzgóságukkal és hozzáértésükkel építsék ki egy állandó jellegű helybeli középiskola alapjait. Közölte, hogy az eddigi tapasztalatok alapján a tanfolyam állami jellegűvé fejlesztését illetve a középiskola létesítését támogatni óhajtja. Végül a korábbi (1945. szeptember 12-én kiadott) engedélyt további intézkedésig meghosszabbította.

Ezek után közölte: „Mint hogy a tanfolyam tartására vonatkozó engedélyemet a főigazgatóság meghosszabbította, és a szülők előtt vállaltam a munkát, ... lehetetlen visszavonulnom... Egészen természetes, hogy amikor e vidék új kultúrintézményének a létesítéséről van szó, az én öreg koromtól kitelő erővel is kötelességem azt támogatni anélkül, hogy ez bármilyen irányú lekötöttséget jelentene.”

Kisgyörgy János ezúttal is csak a következő iskolai évre vállalta a tanfolyam további fenntartását, melyet korára tekintettel természetesnek talált, és mert megéretnak látta a helyzetet arra, hogy itt a vidék iskolaszükségletét kielégítő rendes nyilvános gimnázium létesüljön.

Az 1946/47. iskolai évre tehát a **harmadik tanfolyam** lebonyolítása is lehetségessé vált.

Az induláshoz azonban helyiséghiány okozott átmeneti nehézséget. A polgári iskola termeibe

ugyanis az általános iskolát helyezték el, így a tanfolyam onnan kiszorult. A református egyház ismét segített, az elemi iskola 5 tantermét délutáni használatra a tanfolyam rendelkezésére bocsátotta, egy lakószobát pedig tanári szobaként használhattak. Az iskolától 300 méterre fekvő 2 szobát a Nemzeti Parasztpárt irodáiból kaptak egésznapos használatra. A helyiségek

igénybevételéhez azonban kisebb javításokra, beszerzésekre volt szükség. Internátus céljára az állami intézkedés által egy mozgalom keretében – a zsidók „elnéptelenedett” iskolájában - ekkor megnyílt Népi Kollégium szolgált, melyben a tanfolyam 28 növendéke nyert elhelyezést. Kisgyörgy János szülőhelye, a matolcsi körjegyzőség (1946.VIII.25-én) 120 forinttal hozzájárult a Népi Kollégium felállításához.

A harmadik tanfolyam 1946. szeptember 9-én indult III-VIII osztályokkal. A beiratkozott tanulók száma 208.

A tanfolyam indulása előtt és ideje alatt – az állandó gimnázium megvalósítása érdekében - történt intézkedések tudatában az igazgató, tantestület és növendékek abban a reményben végezték munkájukat, hogy a tanulni vágyó ifjúság a következő 1947/48.évben már nyilvános jogú állami gimnáziumban folytathatja tanulmányait.

1946.október 26-án a tankerületi főigazgatónak „Kedves...Öcsém” megszólítással a tanfolyam helyzetéről kissé pesszimista hangon számol be. Az *„itteni tanfolyam sorsa, melynek jövő fejlődése egyelőre megállott talán éppen azért, mert...úgy gondolom, hogy a megoldhatatlan kérésekkel csak ellenszenvessé teszik a különben közérdeket szolgáló ügyet....A tanfolyam létszáma hat osztállyal egy normális vidéki gimnázium létszámának megfelel. Az átlagos szám 40, a nyolcadikba van kevés, 18....a viszontlátásig is tiszteletteljes barátsággal és szeretettel üdvözöl”* Kisgyörgy János.

Év végén vizsgára jelentkezett 160 fő. *„A Tankerületi Főigazgatóság rendelkezése szerint a tanfolyam növendékei az írásbeli vizsgálatot június 19-20-án tette le Mátészalkán a nagykállói állami gimnázium tantestületéből kiküldött bizottság vezetésével. A szóbeli vizsgálatokra vonatkozólag a Főigazgatóság úgy rendelkezett, hogy az csoportonként július 3-ikától 8-ikáig Nagykállóban lesz megtartva...”*

Valójában Nagykállóban VII.4-9 között tartott az évvégi vizsgálat, ahol dr. Gacsályi Sándor tankerületi főigazgató volt az elnök.

Ezen kívül Nagykállóban VI.24-30.napokon volt érettségi vizsgákon Mátészalkáról 13 fő vett részt, melyen dr. Harsányi Zoltán tankerületi főigazgatósági szakelőadó elnökölt.

Ezzel befejeződött a harmadik (utolsó) gimnáziumi előkészítő tanfolyam. A Nagykállói állami Szabolcs vezér gimnázium 1946-47. évkönyvében

osztályonként név szerint szerepelnek a mátészalkai tanfolyam növendékei és vizsgaeredményei.

Összességében a három mátészalkai előkészítő tanfolyamon közel 600 fő tanult. Lehetővé vált, hogy évente átlagosan 200-200 gimnáziumi tanuló – a lehetőségek szerint szerény feltételek között – a tanulást megszakítás nélkül folytathassa és ki-ki az aktuális érettségi vizsgát letehesse.

Még nem említettem, hogy Kisgyörgy Jánosnak nagyon sok és aprólékos feladatai voltak. Segített ugyan neki egy altiszt, de érdemben Ő maga végezte a tanfolyam működésének szervezését és teljes adminisztrációját. Az ügyiratozáson és nyilvántartások vezetésén kívül felmerült a pénzügyek intézése, a költségek (bevételek-kiadások) rendezése. Ehhez nagy segítséget jelentett számára a Máramarosszigeten líceumi pénztárnokként szerzett több évtizedes tapasztalata.

Mivel az előkészítő tanfolyam magánjellegű, *„...a tantestület és az altiszt munkadíja, mindenféle dologi és adminisztrációs kiadás a növendékektől szedett díjakból nyer fedezetet...”*

A tanfolyami költségvetés vázlata:

Kiadások:- Személyi kiadások (igazgató és altiszt óradíja, tanárok tanítási óradíja). - Dologi kiadások (tanári szoba és iroda bére, világítás, fűtés, tanszerek pótlása-javítása, irodai szerek, nyomtatványok, kereseti adó). Fedezet: - Beíratási díj, tanfolyami díj.

Be kellett tartani a vonatkozó szabályokat, előírásokat, de a költségek megállapítása és beszedése sem volt egyszerű. 1945.nyarán, már az első tanfolyamon előírták, hogy: *„A szegény sorsú szülők gyermekei teljes vagy részleges kedvezményben részesítendők. A kedvezményezettek a létszám 10 %-át elérhetik.”*

1945/46.iskolai évben megnehezítette a munkát a pengő értékének romlása és gyakori változása, amely gondolom Kisgyörgy János matematika tanárnak is fejtörést okozott. Tréfásan megjegyezve folyamatosan fel volt neki adva a „lecke”, a megoldandó „házi feladat”.

A bonyolultság bizonyítékeként álljon itt néhány példaadat. Tűzifa kiváltására és felvágására minden növendék 4000 pengőt tartozik befizetni

január 14-17. napjain. Az internátusban illetve konviktusban lévő tanulók a beszolgáltatandó fejadagon kívül január hónapra egyelőre 1500 pengőt fizetnek.

1946.februárjában jelentette a tankerületi főigazgatónak hogy „ *A tanfolyamon működő tanerők díjazására és a tanulóktól szedett és szedendő tanfolyamdíjra vonatkozólag...1946.január 1-től kezdődőleg kénytelen voltam áttérni a természetbeni járandóságokkali fizetés rendszerére.*”

A tanerők óradíját meghatározták, de ezen a megélhetési viszonyok miatt közben változtattak.

A természetbeni járandóság mennyiségének bonyolult átszámítása a pengő értékétől függött. Általában liszt, zsír, olaj, burgonya, tojás, só, vaj, méz, bab, szalonna, pálinka volt az átváltás. Kisgyörgy János oly minimális összegben állapította meg „*hogy azt a leggyengébb háztartásnál is lehessen nélkülözni.*”

A mennyiség pl. 1946.I-VI. hónapra: 1 tanulónak 9 kg kenyérliszt, 4,5 kg finomliszt, 1,2 kg zsír, 6 dl olaj, 30 kg burgonya, 30 dkg só, 12 tojás.

A nagykallói igazgató kívánatára a magántanulók érettségi és vizsgadíjainak pénzben illetve terményekben lefizetését is „segített” intézni. A vizsgadíj tantárgyanként 5 pengő, az 1944.évi terményárak alapján 5 pengő helyett a tanulónak fizetni kellett vagy 5 kg lisztet, vagy 16 tojást, vagy 93 dkg mézet, vagy 1 kg zsírt, vagy 20 kg burgonyát, vagy másfél liter olajat, vagy másfél kg babot.

A tárolt „árunknak” Mátészalkáról Nagykállóba vasúton szállítását a tiltó rendelkezések és időnként közbejött forgalmi nehézségek mellett is Ő rendezte.

Gimnázium létesítése

Időben egy kicsit visszaugorva, a tanfolyamok alatt 1946-1947. években - ahogy Kisgyörgy János a kezdetkor fontosnak tartotta – több irányú küzdelem folyt. A vármegye és Mátészalka nagyközség vezetősége „vállvetve dolgoztak” egy állami gimnázium létrehozásáért. Egymást követték a felterjesztések, leiratok.

Az alulról jövő kezdeményezést alapvetően a szülők kérelme jelentette. Kisgyörgy János velük jó és közvetlen kapcsolatot teremtett, mert tudta, hogy elsősorban rajtuk múlik a gyermekek taníttatása. A tanfolyamokon

tartott szülői értekezleten megbeszélték a tapasztalatokat és tennivalókat. Többek között azt, hogy a tanfolyam csak átmeneti megoldás. Kerete nem biztosít(hat)ja az egyre növekvő tanulási követelményeknek a késelvárásoknak megfelelő, az igényekhez igazodó feltételeket. Nem pótol(hat)ja a nyilvános iskolát, pl. hiányzik a szertár, könyvtár, stb. Ez megmutatkozott a növendékek felkészülési lehetőségében és vizsgaeredményében is. A „kultuskormány” álláspontja kezdettől fogva helyesen a jól felszerelt, korszerűen berendezett iskolaépület volt. Ennek megteremtésére illetve kezdeti formájának kialakítására bő két évet kellett várni.

A szülői értekezlet alkalom volt a középiskola vagy állandó tanfolyam iránti kérelmek megfogalmazására, aláírására. Címzett mindig a miniszter úr volt, de kérték hozzá a vármegye támogatását is. Ennek intézésében a tanfolyam vezetője ösztönző, kezdeményező szerepet töltött be.

A kérelem egyrészt Kisgyörgy János segítségével a tankerületi főigazgató útján, másrészt a vármegyén keresztül jutott el a minisztériumba, kiegészülve a községi és a vármegyei támogató nyilatkozattal, határozattal. Közben Kisgyörgy János, Mátészalka és a vármegye vezetése mindvégig jól együttműködtek.

1946 nyarától a gimnázium felállítása tárgyában megsokasodtak a tárgyalások. Később egy tankerületi főigazgatói levélből (1946. szeptember 21) tudható, hogy Mátészalka nagyközség kérvénnyel fordult a Minisztériumhoz egy községi gimnázium létesítéséért. „...*ebben az ügyben a tárgyalás megindult a község és a vallás-, és közoktatásügyi miniszter úr között... (A miniszter) rendeletével elvben hozzájárult a községi gimnázium létesítéséhez, és megállapította a község számára a létesítés feltételeit. Nincsen arról tudomásom, hogy erre a rendeletre a község érdemileg intézkedett volna...*”

Ezzel kapcsolatban a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumból 1946. július hó 17-én 75.447/1946.V.szám alatt kelt leiratban értesítették a vármegyét, melyben tudomásul vették „... *hogy Mátészalka lakossága gimnázium létesítését óhajtja*”, de a megállapított feltételeket (elhelyezés és költségek biztosítása) teljesítenie kell.

A leirat alapján az alispán Mátészalka nagyközséggel együttműködve először a helyiség megoldását kívánta tisztázni. „*Hire ment*”, *hogy az orosz*

katonai paracsnokség visszaadja az új vármegyeházát”, szerinte iskola céljára az új vármegyeháza visszavétele után a régi vármegyei székház átengedése volna kézenfekvő. Mivel ez az épület 1942-óta Mátészalka nagyközség tulajdonában van, erről ők illetékesek dönteni.

Kezdeményezőátíratára reagálva Mátészalka nagyközségképviselőtestületi közgyűlése 1946. augusztus 10-én a gimnáziumról tárgyalt. A vitában felvetődött, hogy a vármegyeháza sorsa áttételesen függ a végleges határház rendezésétől, vagyis az orosz katonai paracsnokság itteni helyzetétől. Végül az alábbi határozatot hozták:

„47/1946.kgy.számú határozat. A képviselőtestület egyhangu határozattal kimondja, hogy a Mátészalkán létesítendő gimnázium megszervezését mindenképpen biztosítani szeretné s így amennyiben az új vármegyei székház visszakerülne, úgy elvben már hozzájárul ahhoz, hogy a régi vármegyeház épülete a Kultusz Kormány részére átadassék.”

E mátészalkai határozat jóváhagyásáról és közben a szülők által augusztus 26-án kelt kérelemről tárgyalandó, 1946. augusztus 28-i ülésén Szatmár-Bereg vármegye törvényhatósági bizottsága a gimnázium létesítését *„teljesen magáévá teszi, a kérelmet legmelegebb pártfogásába veszi és annak érdekében feliratot intéz a...Miniszter Úrhoz annál is inkább, mert Mátészalka község ...erre a célra a régi vármegyei székházat felajánlotta, mihelyt az új vármegyei székházat az orosz katonai paracsnokság visszaadja rendeltetésének”*.

A régi vármegyeháza átadását jóváhagyó, 9088/1946.alisp. sz.véghatározatról a gimnáziumi tanfolyam igazgatóságát is értesítették, tehát Kisgyörgy János is értesült róla.

Fenti intézkedések nyomán 1946. augusztus végén, szeptember elején kétirányú felterjesztés történt:

1. A vármegye vezetése a mátészalkai és környéki érdekelt szülők (augusztus 26-i) kérelmét, a kérvényező szülők (152) aláírási ívét, Mátészalka épület felajánlását, a felajánlott épület alaprajzát, 1945 évi nyári és 1945/46 évi tanfolyam statisztikáját, a vármegye támogató kérvényével együtt közvetlenül a minisztériumba küldte.

„A törvényhatósági bizottság a szülők kérelmét teljes egészében magáévá téve kéri Miniszter Urat, hogy a kérelmet teljesíteni szíveskedjen.” A főispán még hozzáfűzte: *„...ennek a 25 esztendő óta teljesen elhanyagolt keleti*

országrésznek jobb sorsot érdemlő dolgos, szorgalmas, szegény...paraszti népnek kulturális igényét ezen állami gimnázium felállításával kielégíteni szíveskedjen..."

2.A szülők kérelmét a mellékletekkel együtt Kisgyörgy János szeptember 3-án küldte Debrecenbe a tankerületi főigazgatóhoz.

„Tankerületi Főigazgató Úr!

Mellékelten felterjesztem a Szatmár és Bereg kig. egyesített vármegyék azon szülőinek a Közoktatásügyi Miniszter úrhoz írt kérvényét, melyben egy Mátészalkán felállítandó állami gimnázium, vagy legalább egy állami gimnáziumi tanfolyam létesítését kéri, és pedig azzal a tiszteletteljes kéréssel, hogy a kérvényt jóakarátú és eddig is tapasztalt megértő javaslatával soron kívül szíveskedjék a Közoktatásügyi Miniszter Úrhoz felterjeszteni..."

Főigazgató Úr a szülők kérelmének némi átdolgoztatása után továbbította a minisztériumba. (Az átdolgozásra azért volt szükség, mert ellentmondást fedezett fel a szülők által kért állami gimnázium illetve állami gimnáziumi tanfolyam és a korábbi mátészalkai községi gimnázium kérésében. A községi és állami gimnázium finanszírozása között ugyanis különbség volt.)

A 3 oldalas gépelt – a szülők képviselői által aláírt - kérelem végén a következő szerepel: *„... kérjük Miniszter Úrat, hogy a Mátészalkán létesítendő állami gimnázium felállítására az előmunkálatokat kegyeskedjék megindítani, s addig pedig, míg az állami gimnázium szervezésének előmunkálatai folynak, a meglévő magán gimnáziumi előkészítő tanfolyamot állami gimnáziumi tanfolyammá átalakítani, ezzel együtt az előkészítő tanfolyamon tanító tanerők óradíjának és a dologi kiadások fizetésének terhét átvállalni."* E szülői kérelem irattárban lévő másolati példányán tintával írt utólagos feljegyzés olvasható: *„A megye ez irányu kérvényét a megye vezetősége személyesen vitte a Min. hez!"*

A felterjesztések hatására 1946. október 7-i keltezéssel 14-én a főispánhoz megérkezett a minisztériumi államtitkár biztató, ugyanakkor a kiadások fedezése iránti tennivalókra utaló felhívása. Mátészalka *„... község részéről megnyilatkozó művelődési törekvést örömmel és megértéssel tekintem, s a jogos kultúrszükséglet kielégítésére... hajlandó vagyok a gimnázium létesítését engedélyezni, ha a község képviselőtestülete írásbeli*

kötelezettséget vállal arról, hogy gondoskodik az iskola elhelyezéséről, továbbá az iskola létesítésével és fenntartásával járó összes dologi kiadások fedezéséről, megjelölve az erre szolgáló jövedelmi forrásokat. – Az iskola személyi kiadásainak fedezését hajlandó vagyok tárcám terhére vállalni..."

Mátészalkán az épület átadását már megoldottnak vélték, de nem látták elég erősnek a nagyközség jövedelmi forrásait ahhoz, hogy a gimnáziumi kiadásokat fedezni tudná, ezért tárgyalás indult a község és a vármegye vezetősége között a dologi kiadások fedezése átvállalásáról.

Az ügy folytatásaként Szatmár Bereg vármegye törvényhatósági bizottsága 1946.november 27-én rendkívüli közgyűlést tartott. Idézet a véghatározatból: *„Felhívjuk a vm. alispánját, hogy a gimnázium részére a vármegye a jövő évi költségvetésében később meghatározandó nagyobb összeg biztosításáról gondoskodjon. Hogy mind ez alapos meggondolás és előkészítés után történjék, a vármegye törvényhatósági bizottsága felkéri Kisgyörgy János ny. gimnáziumi igazgatót..., hogy az átalakítási, felszerelési és évi dologi kiadások összeállításánál több évtizedes tapasztalata alapján ismert egyszerűtetével legyen segítségére az alispánnak.”*

E határozatról Kisgyörgy Jánost *„a leirat hiteles másolatának csatolása mellett”* értesítették.

1946. utolsó és 1947. első hónapjában a megbízásának eleget téve 1947.január 31-én a törvényhatósági bizottságnak címezve elkészítette részletes jelentését. I-IV. mellékletben tételesen kidolgozta és felsorolta Mátészalka község által felajánlott régi vármegyeháza átalakítási munkáit, a felszerelések beszerzését és a működési költségek részleteit.

Kifejtette, hogy a régi megyeháza épületét *„... jelenlegi állapotában iskola céljaira használni lehetetlen, de megfelelő átalakítással a tanítás céljaira alkalmassá lehet tenni, anélkül hogy a pedagógiailag előirt méreteket elérné”*. Szerinte

„...3 irányu tehervállalásról lenne szó:

- A. *A megindításnál felmerülő egyszersmindenkori átalakítási, építkezési, butorozási és felszerelési költségekről mintegy 350.000 Ft összeggel,*
- B. *A rendszeres felszerelésre összehozandó 5 éven keresztül évi 30-40.000 forinttal fizetendő 150-200.000 Ft.ról,*
- C. *Az állandó fenntartással járó évi 35.000 ft dologi kiadás fedezéséről.”*

Távlatokban gondolkodva ezen kívül Ő még a gimnázium fejlesztéséhez szükséges létesítményekre (természettudományi szertár, tornacsarnok, stb.) is kitért.

Szükségesnek látta felhívni a figyelmet arra, hogy az A. pont megvalósításához az államépítészeti hivataltól pontosabb költségvetési tájékoztatást kérjenek.

Ezek után az általa 350 000 Ft-ra tervezett összeg az építészeti hivatal szakszerű költségterve alapján 390 195 Ft-ra jött ki. (Épület átalakítás 57 605 Ft., bútorzati felszerelés 132 590 Ft., tanszerekkel való felszerelés 200 000 Ft.)

Miután támogatásra államkölcsönt és segílyt nem sikerült szerezni, 1947. március 12-én a vármegye döntött. Épület átalakításra 57 605 Ft., bútorzati felszerelésre 132 590 Ft., tanszerekkel való felszerelésre 50 000 Ft., összesen 240 195 Ft. (a tervezettől kevesebb) fordítható. Ez jóval kevesebb volt, mint a „külső szakértők” tervezete.

A tanfolyam vezetése közben Kisgyörgy János egy Sándor nevű bizalmasától Nagykállóból 1947.február 24-i keltezéssel a gimnáziummal kapcsolatos új hírt kapott.

„Kedves János Bátyám! ...hallottam, hogy mostanában nyavalyákkal harcolsz, így ezúton is kívánom, hogy mielőbb szerezd vissza jó egészségedet és ruganyosságodat, ami mindig elsődleges tulajdonságod volt.

Barátilag és sub rosa irom, hogy a kállói gimnáziumi ügyben a minisztériumban fentjárt illető nem valami biztató hírt hozott...Szalkának jogosabb a gimnázium, mint Kállónak. Sőt szó van arról is, hogy Kállót esetleg gazdasági középiskolával kárpótolják. Ha jónak látod, azért a főispán uratoknak megemlítheted, mint az ő tervükre kedvező miniszteriális hirt.”

Mátészalka nagyközség 1947.február 27-i rendkívüli képviselő testületi közgyűlése gimnázium létesítéséről tárgyalt. A Szatmári és Nagykárolyi Ref. Egyházmegye esperesének beadványában gimnázium felállítását tervezi Mátészalkán. Kéri, hogy számíthat-e olyan támogatásra, mint ez idő szerint az állami gimnáziummal kapcsolatban kilátásba helyezett? Ragaszkodik a ref. felekezetű iskolához, de más vallású növendékek is tanulhatnak. Határozat: Akár állam, akár egyház létesít gimnáziumot, a régi vármegye háza épületét átengedi, de más anyagi hozzájárulást nem tud biztosítani.

A gimnázium a minisztériumban is napirenden volt. Értesültek a vármegye márciusi döntéséről, tudtak a mátészalkaiak épületátadási szándékáról és mindezt meggyőzőnek vélték. Jó eredményeként a Magyar Távirati Iroda 1947. március 2-án kiadott (napi) hírei között olvasható:

„A kultuszminisztérium hozzájárult a mátészalkai nyilvános jogú gimnázium felállításához. Az anyagi hozzájárulást a minisztérium és a vármegye közösen viselik.”

Mátészalka nagyközség 1947.május 19-i rendkívüli képviselő testületi közgyűlés első pontjaként szerepelt *„A községháza rész gimnázium céljaira átengedése”*. Ez az eddigiektől eltérő, másik épület felajánlásról szólt. Két okra hivatkozva tűzték napirendre.

1.Mivel a békeszerződés folyamán a trianoni határ lett visszaállítva, az új vármegyei épület vármegyei hivatalok részére igénybe lett véve. Emiatt a régi vármegyei épületre (amit korábban felajánlottak gimnáziumnak) a községi elől járásnak feltétlenül szüksége van, mert a jelenlegi községháza épületben elhelyezkedni nem tud.

2.Mátészalka - mint megyeszékhelyi település - várossá átalakulása folyamatban van ezért a most használt épületrészt engedi át a kultusz kormányának.

Mivel a gyűlésen nem jelentek meg kellő számban, az épület átadását érdemben nem tárgyalhatták, sőt elhalasztással még egy következő alkalommal sem.

Ekkortárgyalták volna még a következő napirendet is: *„1947/48.költségvetési évre a gimnázium felszerelési költségek és dologi kiadások hozzájárulása”*

1947.augusztus 16-án harmadszor napirendre tűzve - amikor a határozatképesség már nem számított, amikor már a gimnáziumi engedély megérkezett - sikerült az épület átadásáról határozatilag dönteni. Elhúzódása az előkészítésben átmeneti bizonytalanságot és időbeli késedelmet okozott.

Határozat (melyet a jelenlévő 25 képviselő igen szavazattal támogatott): *„Mátészalka község tulajdonát képező u.n. régi községháza épületének azon részét, amelyben eddig a községi előljárási volt illetve a községi jegyző által használt irodát úgy az emeleten mint a földszinten, valamint a különálló kis épületet díjmentesen átengedi a kultuszkormányának gimnázium céljára s*

egyben utasítja a községi előljáróságot, hogy az épületben a legszükségesebb átalakítási munkálatokat végeztesse el, szerelje fel kályhával és villanyvilágítással.”

Indokolás: „... mert a Kultuszkormány az állami gimnázium nyilvános jellegét Mátészalka községben engedélyezte azzal a kikötéssel, hogy csak a személyi kiadásokat vállalja. Így a kulturális fejlődés megvalósítása érdekében feltétlenül indokoltnak tartotta.”

A vármegye számára májusban világossá vált a megyeszékhely szándéka. Mátészalka „kimondta”, hogy várossá kíván alakulni, ezért a korábban „odaigért” épület helyett az eddig használt Kossuth utcai községháza részt kívánja átadni. Ez az épület nagyobb, mint a korábban egyeztetett régi megyeháza. A Járásbíróság ugyan ott van elhelyezve, de egy másik telek felajánlásával új helyet keresnek a bíróságnak. A mögötte lévő területen pedig fel lehet építeni pl. a tornacsarnokot.

Mindezek ismeretében 1947.június 28-i közgyűlésen a vármegye módosította a korábbi, március 12-én elfogadott költségvetést: *„Átalakításhoz a már folyó munka költsége elegendő.”* Bútorzatra mint korábban 132 590 Ft.-ot, tanszerekre 3 évi részletben 150 000 Ft.-ot, összesen 282 590 Ft.-ot és dologi kiadások fedezetéül rendes kiadásként évi 35 000 Ft.-ot biztosít.

A törvényhatósági bizottság ezen döntésével (86/1947.sz. határozatával) a leendő gimnázium elhelyezését és *„... évi fenntartását a vármegye teljesen magára vállalta, hogy ezáltal is biztosítsa a....terület középiskolához...”* jutását.

A döntés felterjesztése után – 1947. július második felében a főispán és az alispán vezetésével egy 6 főből álló küldöttség járt a kultusz-, belügy-, építésügyi minisztériumban. A szülők képviselőjeként a bizottság tagja volt Kisgyörgy János is. A vármegye „Szatmár Bereg Népe” című demokratikus hetilapja június 27-én megjelent számában olvasható elsőként a friss hír: *„Megnyílik szeptemberben az állami gimnázium. A gimnázium igazgatósága tájékoztató céljából augusztus 3., 4. és 5.napján beiratkozási előjegyzést hirdet.”*

Ez azt jelenti, hogy a küldöttség visszaérkezése után a lakosság tájékoztatása céljából először az újság szerkesztőjével tudatták a sikeres tárgyalás eredményét. Budapesten megegyeztek minden részletkérdésben. Abban

is, hogy a gimnázium igazgatója Cserepes Gyula lesz.

Az épület átalakításának, berendezésének valamint az iskola szervezésének (tanárok, tanulók, stb.) munkálatai gyorsított ütemben beindultak. A szeptemberi kezdéshez ugyanis kevés idő állt rendelkezésre.

Végeredményben Ortutay Gyula minisztersége alatt Budapesten a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium V. ügyosztályán 1947.évi július hó 28-án keltezett 82.369/1947/ V.ü.o. szám alatt kiadott rendelet tartalmazza a mátészalkai gimnázium létesítését.

„Szatmár-Bereg vármegyék Közigazgatási Bizottságának, Mátészalka.” címmel ellátott 2 oldalas gépelt iratot Mátészalkán 1947. augusztus 11-én 1695/1947. kb. sz. alatt „érkeztették”.

Az általam gimnáziumi „engedélyrendelet”-nek elnevezett leirat eredeti példánya Nyíregyházán a Megyei Levéltárban található. (IV.B.754.9.d. 1695/947.) Szövege halvány, kiadójának tintával aláírt nevét a bélyegző részben takarja, ezért pontosan nem olvasható. Szkennelt másolatát az évforduló alkalmából a gimnázium rendelkezésére bocsátották és publikálását engedélyezték.

Kivonat az engedélyrendeletből:

„Szatmár-Bereg vármegyék lakosságának kérésére Mátészalkán állami gimnáziumot létesítek, melynek IV-VIII.osztálya az 1947-48.iskolai év kezdetével megnyílik.

Tudomásul veszem, hogy a Törvényhatósági Bizottság a gimnázium létesítésének és fenntartásának összes dologi terheit –beleértve az elhelyezés, tatarozás, bebútorozás, felszerelés, ezeknek a haladó pedagógia kívánalmainak megfelelő továbbfejlesztése és pótlása, a fűtés, és világítás költségeit ...bizottsági határozatokban az 1947/48. iskolai évtől kezdődően kötelezően vállalta....

Tudomásul veszem, hogy a gimnázium elhelyezésére felajánlotta a volt Községháza Kossuth utcai épületét, melyet saját költségén iskolai célokra egy esztendőn belül teljesen alkalmassá tétet. Az iskola elhelyezésének végleges engedélyét a felajánlott épület felterjesztendő tervrajzának műszaki hivatalom által történt átvizsgálása után és attól feltételezetten adom meg.

Tudomásul veszem, hogy a... vármegye... forintot biztosít költségvetésileg...

Az iskolafenntartás személyi terheit tárcám terhére vállalom mindaddig,

míg a Törvényhatósági Bizottság ...vállalt kötelezettségének mindenben eleget tesz.

*Az iskola elnevezését a következőképpen állapítom meg: **Mátészalkai állami gimnázium...**"*

A beiktatott engedélyrendeletet a közigazgatási bizottság másnap, 1947. szeptember 12-én tárgyalta és a következő határozatot hozta: A vármegye közigazgatási bizottsága a miniszteri leiratban foglaltakat tudomásul veszi. Biztosítja a vármegye vezetőségét, hogy a gimnázium ügyében mindig minden szükséges támogatást meg fog adni a vezetőségnek, hogy ez a régen vágyott intézmény elérje azt a nívót, amelyen ennek, mint a magyar demokrácia Szatmár megyei első kulturális alkotásának állani kell.

Augusztus 3-5. napjára meghirdetett beiratkozási előjegyzésben Kisgyörgy János örömmel és aktívan közreműködött, mivel a szülőkkel kapcsolatban állt és ismerte a tanulók egy részét. A megnyitandó gimnázium 5 osztályába 240 tanuló jelentkezett.

Ahelyilapkezdetektőlfigyelemmelkísérteagimnáziumsorsát,rendszeresen írt róla. 1947.augusztus 10-én így fogalmaztak: A minisztériumban „... világosan látják most már, hogy Szatmár-Bereg vármegye 170 ezer lélekből álló...tömegének feltétlenül adni kell egy magasabb iskolát, gimnáziumot. ...A legnagyobb nehézsége a vármegyének a helyiségek biztosítása...” Nemcsak gimnáziumnak, hanem a tanári lakásoknak is, „...e tekintetben a közösség áldozatképességét kell hogy igénybe vegye a gimnázium...”

1947.augusztus 24-én egy új fejleményről tudósítanak: A igazságügyminiszter „...bejelentette, hogy a 3 éves terv keretében még a jövő év folyamán a Járásbíróság épületét felépítik Mátészalkán és ugyanott a középiskola is elhelyezést nyer.”

A lapból megtudható, hogy 1947-ben ország szerte szeptember 15-re halasztották az iskolai év megnyitását.

Szeptember 14-én alábbi hírt közölték: „Mátészalka iskolaváros lesz. A gimnázium kapui megnyílnak a növendékek előtt. Már teljes erővel folyik az átalakítás. 16-ára frissen festve, kicsinosítva várják a tantermek a tanulókat.

Kiss Ernő Szatmár-Bereg vármegye levéltárnoka megírta a mátészalkai

gimnázium megalakulásának történetét, aki a létrehozásában maga is tevékenyen részt vett.

Az összeállítást az iskola ünnepélyes megnyitására készítette, amely tulajdonképpen egy beszámoló. Azt nem tudom, hogy 1947 szeptemberében vagy később elhangzott-e, ismertették-e? Nyíregyházán a megyei levéltárban hagyatékként őrzött kéziratból ezúttal a befejező gondolatot említem:

Átadták az épületet annak, aminek szánták. A tudomány csarnokának, Szatmár-Bereg népe fölfelé törekvő ifjúságának. Kérték a tanári kart és ifjúságot, az intézménnyel szemben tanúsítsanak annyi ragaszkodást, szeretetet, amilyen odaadással viszonyult ehhez a vármegye és Mátészalka város közönsége. Legyen ez az intézmény a tanulni vágyóknak tanítója, nevelője s ezen keresztül az egész vármegye népének a tudományok terén felemelője. Isten áldása legyen vezetőjén, ifjúságán és munkájukon, míg hivatását betölti.

A tanévnyitó időpontjáról és eseményéről nem találtam leírást-híradást, viszont Kiss Ernő szerint a tanítás 1947.szeptember 29-én megkezdődött.

Később megkérdezték Kisgyörgy Jánostól, nem bánta-e hogy az épületcsere miatt fölöslegesen dolgozott a terv és költségvetés kidolgozásán. Egyáltalán nem – válaszolta. Mert munkám logikáját alkalmazni tudták a másik épületnél és a gimnázium későbbi bővítése során is. Ilyen helyzetben minden feladatot el kell végezni, mert a folyamat közben előre nem lehet tudni melyik fázis kimaradása miatt bukhat el az ügy. Utólag azonban sikertelenség esetén jól látható. Egy cél lebegett szeme előtt, hogy a vidék szükségletét kielégítő gimnáziumot mielőbb megnyissák.

Óraadó tanár

1947 szeptemberében bizonyára Ő lehetett az egyik legboldogabb ember. Korábban szerzett iskolaszervezői-vezetői tapasztalatával, tekintélyével, kiterjedt ismeretségi körével megtalálta a járható, a mátészalkai gimnáziumhoz vezető megoldást és mások segítségével sokak örömeire sikerült a tervet megvalósítani.

Később a kezdetek kapcsán Kisgyörgy Jánosra emlékezve joggal állapították meg: Neki köszönhető, az általa reális indokkal szervezett sikeres tanfolyam vezetett arra az útra, melynek nyomán nyilvános állami gimnázium nyithatta meg kapuit a vármegye tanulni vágyó ifjúsága előtt. Kényszerhelyzetben, kényszermegoldást választott és ezzel megteremtette az iskolaügy fejlődésének lehetőségét.

A gimnázium első 7 tanévében (1947. szeptembertől 1954. júniusig) a matematika óraadó tanára volt. Cserepes Gyula, Paragh László és Puskás Kálmán igazgatók felkérésére magas kora ellenére is vállalta és rátermettséggel ellátta az oktató-nevelő munkát.

„Szívesen dolgozom addig, amíg erőm engedi és az intézet, az ifjúság érdeke úgy kívánja” – mondta.

Örült az iskola fejlődésének. Annak pl. hogy a szívügyének tetsző fizika szertár a harmadik tanévben megkezdte működését. Ideje alatt a tanulók, tanárok és osztálycsoportok száma több mint duplájára (220-484 fő) emelkedett. Az utolsó két tanévben örült a felnőtt korú iskolásoknak, akik korábban - elsősorban rossz anyagi helyzetük miatt – nem járhattak középiskolába. Utólag bánta, hogy az esti és levelező tagozaton ő már nem taníthatott, pedig lett volna mondanivalója. Esetükben is fontosnak tartotta a tudás követelményét.

1950 szeptemberében a gimnázium Esze Tamás nevét vette fel. A névválasztás Kisgyörgy János számára jelképesen azt is szimbolizálta, hogy Trianon hatására a beregszászi gimnáziumot 1920.május 19-én egy rövid időre ugyan, de sikerült átmenteni Magyarország területére, oda ahol Esze Tamás született. A Tarpán működő Beregszászi Magyar Királyi Állami Főgimnáziumot 1921. augusztus végén átmenetileg Fehérgyarmatra költöztették.

1953.január 31-én szalagavatót tartottak. A IV. c. humán osztály közössége rigmusokkal „kedveskedett” 4 tanárnak, köztük Kisgyörgy Jánosnak. Íme, egy rövid részlet az övéből:

*„...Kisgyörgy tanár úr már egyenesen nagyapánk
A tudományba beleráz, mindent lassan magyaráz
... vannak olyanok, kiket óráján a hideg ráz...”*

1954.június 30-án végleg megvált attól az iskolától, amelynek létrehozásáért oly sokat fáradozott. Gyakorlatilag harmadszor ment igazán nyugdíjba. Ettől kezdve „viszonylag kényelmesebb” lett az élete.

1956-ban jelen volt a polgári iskola fennállásának 50. évfordulója alkalmából az épület falán elhelyezett emléktábla avatásán. Szívesen emlékezett nyugdíjas munkahelyének, a két tanfolyamnak, otthont adó intézmény ama időszakára.

Katedra nélkül

1957.május 15-én este műsoros ünnepséget rendeztek a 10. évforduló alkalmából. Kisgyörgy János jelenlétében dr. Csomár Zoltán igazgató-helyettes ismertette az iskola keletkezésének körülményeit, azt a hosszú harcot, amelyet az iskola megindításáért folytatni kellett az ő vezetésével. A legnagyobb elismerés hangján emlékeztek meg róla. Hangsúlyozták, hogy köszönettel tartoznak neki, mert nagyrészt az ő áldozatos, odaadó munkájának az eredménye, hogy a tanfolyamokból végül gimnázium lett. Hálával és megbecsüléssel fordultak felé és úgy tekintettek fel rá, mint az iskola legharcosabb és lelelkesebb szervezőjére, alapítójára.

A gimnázium fennállásának 10 évéről (1947-1957) jubileumi könyv készült. Dr. Csomár Zoltán szerkesztő bevezetésében olvasható, hogy iskolatörténeti adatgyűjtése során hozzájutott a tanfolyamok írásos dokumentumaihoz. Ezért „...köszönetet mondok Kisgyörgy János nyug. gimn. igazgatónak, a mátészalkai gimnáziumi előkészítő tanfolyam vezetőjének, hogy felkérésemre az 1945-1947-ig működő ...tanfolyamról őrzött adatokat, a birtokába lévő eredeti okmányok alapján összeállította és feldolgozás céljából rendelkezésre bocsátotta.”

Az évkönyvszerkesztő igazgató helyettes részletesen leírja a gimnázium létrehozásának körülményeit, történetét. Kiemeli Kisgyörgy János előkészítő szerepét, érdemeit. Elsősorban én is ebből szereztem az alapvető információkat.

Kisgyörgy János a Mátészalkán létrehozott gimnázium igazgatója nem volt, nyugdíjas igazgatóként 70. életévén túl nem is lehetett, de az 1957-ben kiadott évkönyvben az igazgatók felsorolásánál így szerepel:

„Igazgatók:1. Kisgyörgy János, 1945-1947. (Az előkészítő gimn.-tanfolyam igazgatója.)” Ez abból a tényből és megtisztelő gondolatból fakad, hogy az általa szervezett 3 előkészítő tanfolyamot a gimnázium előtörténetének és szerves részének tekintették és tekintik.

Családi és magánéletének történéseit időben visszatekintve, ezúttal is vázlatosan említem. 1945. elején – amikor már látta, hogy dolga lesz - beköltöztek Mátészalkára. Segítséggel albérletet kaptak az Árpád utca 6. sz. házban, ahol egy másik család is lakott. A lakás berendezéséhez Szatmárnémetiből szekérrel ideszállították a meneküléskor ott hagyott holmit.

1945 után Aladár fia az aszfalt útépítő vállalnál dolgozva járta az országot, minőségellenőr volt.

Mária családjával Budapestről Hajdúböszörménybe költözött. Ő tanított, férje rokkant nyugdíjas lett. Síró Béla, az unoka Hajdúböszörményben érettségizett és Debrecenben elvégezte az orvostudományi egyetemet. A nyári vakációk idején több alkalommal járt Mátészalkán és Matolcson. Hosszabb időt együtt eltöltve feltűnő lett számára, hogy nagypapa és nagymama magázza egymást. Valóban a kezdetektől magázódtak. Ez egy különös szokás, de másoknál is előforduló házastársi kapcsolat volt.

Lenke előbb Mátészalkán majd Nyíregyházán a társadalombiztosításnál (OTI) helyezkedett el és az utóbbi helyen vett lakást.

János fia a háború idején amerikai fogságba esett, szabadulás után Németországban telepedett le, családot alapított, két lánya született és festőművészként dolgozott.

A szomszédok, utcabeliek, ismerősök szerint „Igazgató bácsi” korát meghazudtolva fürge járású, masszív és örökmozgó volt. Az alacsony termetű, ősz hajú „úr”, rendszeresen sötét ruhát, nyakkendőt, kalapot viselt és aktatáskát hordott. Elegánsan járt. Igazgató Úrnak is sokan szólították, tudták, hogy már Máramarosban iskolaigazgatóként dolgozott, sőt, a mátészalkai előkészítő idején tanfolyam igazgatónak is nevezték. Az volt az érzésük, hogy hosszú életét előrevetíti egészséges táplálkozása és kíméletes élete. Előfordult, hogy mások által több illetve nehéz

tárgy cipelését látva rászólt az illetőre: „*vigyázz fiam az erődre, nem kell elpazarolnod, mert nem jön vissza*”. Az ablakon benézve mindig száradó gyógynövényekkel „teli” asztalt láttak. Teázásra és fürdésre használták. Gyakran fogyasztottak tejet. Szokás szerint a tejárus végig ment az utcán, a vevő kiszólt az ablakon ezzel jelezve vásárlási szándékát. Ez Mariska reszortja volt.

Az „Igazgatóék” társadalmi életet nem éltek, a feleség kissé zárkózott lakásszerető volt, az utcán inkább Igazgató bácsit lehetett látni. Ő intézte a dolgokat, másokról gondoskodó, segítőkész és nagyon családcentrikus volt. 1956-ban a 60 éves érettségi találkozóra egyedül utazott vonattal Debrecenbe, útközben kedélyesen elbeszélgetett a naponta munkába járó vasúti kereskedelmi vizsgabiztos szomszédjával. Az 50-es években lakásán korrepetálást is vállalt, mert igény volt rá. Különösen a matematikai érettségire felkészülésben segített a rászorulóknak.

Egy alkalommal zokon vette, hogy nem hívták meg a gimnáziumi bankettre, pedig hegedű tudását akarta megmutatni kedves fiainak és lányainak. Sajnálta, hogy ez nem sikerült. Vigasztalódásul nagy örömmel fogadta 1961 nyarán a gimnázium új önálló épületbe költözését. „Megjósolta” hogy egykor majd ez is olyan „patinás” lesz, mint amelyekben ő tanult és tanított.

Amátészalkai időkben rendszeresen találkoztak a rokonokkal, vendégségbe jöttek-mentek. Ha valami intézni, vásárolni valója volt a matolcsiaknak, nem Gyarmatra, hanem János bátyja miatt inkább Mátészalkára utaztak. Üres kézzel sosem jöttek, tejet, tojást és egyéb hazai-házi ízeket hoztak kóstolóba. Matolcsi látogatásuk mindig ünnep volt. 1950-ig az ősi portán, utána a Tót utcán (ma Petőfi út) lakó testvérnél jött össze a rokonság. Örültek egymásnak, finomakat sütöttek-főztek, ettek-ittak és jókat beszélgettek, megosztották egymással örömeiket, bánatukat. A menüből a „tyúkhúsleves csigatésztaival” el nem maradhatott, mert János bátyja nagyon szerette. Előfordult több napos látogatás is, ilyenkor a helyszínt, szállást és étkezést egymás között előre megbeszélve szépen beosztották.

Kisgyörgy János a Debrecenbe költözés tervével foglalkozott, mivel közvetlen családtagjainak többsége ott élt. 1962. március 28-án meghalt a felesége. A mátészalkai temetésre János kivételével hazajöttek a

családtagok, rokonok, jelen voltak a szomszédok, ismerősök.

A sors úgy hozta, hogy Lenke ez évben érte el a nyugdíjkorhatárt. János testvérének a Romániában „rá maradt” szatmárnémeti és saját nyíregyházi lakásának eladása után Debrecenben sikerült házat vásárolni. „Magához vette” egyedül maradt édesapját, aki 18 év után 1963-ban Mátészalkáról Debrecenbe költözött. Itt töltötte el élete hátralévő részét.

Debrecen 1963-1976

Előre haladott életkorára tekintettel ritkábban mozdult ki, inkább családtagjai, a rokonok és ismerősök keresték fel. Néha meglátogatták őt régi tanítványok, elsősorban a Debrecenben élő öregdiákok közül.

A rokonok emlékezetesnek tartanak egy 1964.október eleji matolcsi látogatást. Lenke a szokásos fényképezéskor csak nagy rábeszélés után tudta lencsevégre kapni a család nagy öregjeit, Jóska bácsit és feleségét. Aladár betegség következtében hozzájuk költözött és hárman éltek a debreceni lakásban. Legidősebb gyermeke Mária 1965-ben 60 éves korában hirtelen meghalt 1971-ben Aladár fiától, 1972-ben dr. Síró Imre vejétől kellett elbúcsúznia.

Legfiatalabb gyermekét a Németországban (NSZK-ban) élő Jánost és családját sokáig nem láthatta. A 60-as évek második felétől kezdve hazautazhattak. Ilyenkor a rokonok festményt kaptak ajándékba.

1967-ben a már „befutott” festőművész először kereste fel az édesapa szülőfaluját. Megkülönböztetésül őt „Jancsi bátyjának” szólítva örömmel és boldogan fogadták. A régen látott és távolról jött rokonnak kijáró vendéglátás a szokásosnál talán még szeretetteljesebb és bőségesebb volt. Tiszteletüket tették Túrricsén is és végignézték a „legendás” mátészalkai helyszíneket: lakás, tanfolyam, gimnázium.

1968-ban egy levélcsomagot kapott, benne dr. Csomár Zoltán: Mátészalka c. monográfiája. Érdeklődéssel elolvasta. „Az oktatásügy fejlődése 1945 után...” fejezetben a gimnázium létrehozásának korrekt leírását örömmel nyugtázta.

1968.július 4-i hír: „ritka érettségi találkozót tartottak a Debreceni Református Kollégiumban. A 63 esztendővel ezelőtt végzett diákok közül nyolcan vettek részt az összejövetelen. A találkozón megjelent egykori tanáruk, Kisgyörgy János máramarosszigeti nyugalmazott líceumi igazgató is”

Mátészalkán 1972. május 6-án a végzős diákok búcsúztatásakor, a ballagás napján ünnepelték a 25. évfordulót. Kisgyörgy János tiszteletadásnak érezve vette kézébe a meghívót, de már csak írásban válaszolhatott. A jubileumra kiadott évkönyvben leveléből az alábbi részlet olvasható:

„...Életemnek legszebb napja lenne, ha részt vehetnék az intézetnek azon az örömnepén, melyen beszámolhat megalakulásának első 25 éves munkájáról és gigászi fejlődéséről, amely munkában, mint az intézet legidősebb tagja, magam is részt vettem. Sajnos a 95 éves kor és velejáró gyengeségek nem engedik meg... a hosszabb távú utazást. Így a szombati napon csak lélekben lehetek veletek, újból áttanulmányozva a küldött programot. Meleg szeretettel küldöm üdvözetemet a tanári testületnek és az ifúságnak, különösen a régi volt kartársaknak és volt diákjaimnak, akiknek egy részével a lüktető élet során még ma is van szerencsém találkozni. Az iskolának nemzetnevelő –technikai és etikai – munkájához az igazgatóságnak, a tantestületnek és az ifúságnak kívánok erőt, egészséget, működésükben sikereket.”

E könyvben a jubiláló tantestület tagjai között szerepel rövid életrajza: „Kisgyörgy János nyugalmazott gimnáziumi igazgató, matematika-fizika szakos középiskolai tanár. A máramarosszigeti gimnázium igazgatója volt, a felszabadulás után nyugdíjasként szervezte meg és vezette a mátészalkai gimnáziumi előkészítő tanfolyamot, amely tevékenységével a gimnázium megnyitásának előkészítőjévé vált, ezért **iskolánk alapító igazgatójának tekintjük**. 1954-ig óraadóként működött a megvalósult gimnáziumban.”

Az ajándékba kapott évkönyvben életrajzát olvasva megnyugvás töltötte el. Mivel életében kitüntetést nem kapott, az „ALAPÍTÓ IGAZGATÓ” titulus meghatotta. Nagy László iskolaigazgató találó elnevezése felért számára egy kitüntetéssel, melyet a szeretett szülőföldje részéről adományozott szép gesztusnak, erkölcsi elismerésnek tekintett. A könyvet továbbolvasva meghatódott, mert szívhez szóló volt dr. Juhász Lajos nyíregyházi főorvos 1969-évi találkozásáról szóló visszaemlékezése.

Ebből a 25 éves jubileumi évkönyvből tudható meg pontosan, hogy a 10. évforduló idején Kisgyörgy János hagyatékul a három tanfolyam teljes iratanyagát - mint a Mátészalkai Gimnáziumi Előkészítő Tanfolyam irattárát - átadta az iskolának megőrzés céljából.

Áts József gondos szerkesztésével ennek mintegy hatodát (50 válogatott ügyiratot, zömmel 1945. április 13 -1947. június 21. között keletkezett leveleket) forrásközlésként nyilvánosságra hozták.

„Iskolánk előtörténetének dokumentumaiból” címen közzétett ötven ügyirat Áts József bevezető véleménye szerint azt tanúsítja, hogy az előkészítő *„tanfolyami magánvállalkozás jogos öröksége iskolánkknak. Kisgyörgy János igazgató következetes törekvése az volt, hogy bizonyítsa a környék jogos igényét egy középiskola létrehozására, s keretet biztosítson a rendes gimnázium előkészítésének”*.

Két év múlva arról is értesült, hogy egy érettségi osztálytalálkozó résztvevői 1974.május 18-án a gimnázium egykori épületének falán emléktáblát helyeztek el a „szatmári vidék első gimnáziuma” megnyitásának tiszteletére. Családja körében elmondta, hogy a gimnáziumalapítás küzdelmes munkálkodása nem volt hiába való. Jóleső érzés, hogy az iskolában folyó tanítás-tanulás során, a végzett tanulók pedig dolguk közben „lám-lám” hálára és emlékezésre is gondolnak.

Lakáscsere folytán utolsó éveit (is) Lenke lányával egy új sorlakóház földszinti lakásában töltötte. Napi sétáit innen könnyebben tudta végezni. Unokája, dr. Síró Béla rendszeresen felügyelte egészségi állapotát, figyelemmel kísérte mindennapjait.

„Jó kézben volt.” Unokája legcsodálatosabbnak azt tartja, hogy idős korában áttért a korszerű táplálkozásra. Könnyű, diétás falatokat fogyasztott: fél kifli, egy csésze tej, este alig valami. Kalóriadúsabb étkezésre nem lehetett rábírní. Előfordult, hogy elhallgatta betegségre utaló érzését.

Lányával és unokájával sokat beszélgetett, elmesélte életének sok-sok apró részletét. (Kár hogy nem készített emlékiratot.) Tele volt bölcsességgel, ha elmondhatta megnyugodott, jól érezte magát. Kitűnő memóriával rendelkezett. Például néhány nagyenyedi diákjára név szerint emlékezett. Tudta, hogy ki tanította az unokáját. Tanáremberként megszokta a katedrát, különös módon még a rádiót is állva hallgatta, lekötötte a zene. Egyszer

Szigeti József külföldön élő hegedűművész játszott. Máramarosszigetről emlékezett rá, már gyermekkorában jól hegedült. Műsorát behunytt szemmel élvezettel hallgatta, az volt az érzése, mintha saját maga hegedülne.

Örömmel töltötte el, hogy családjában alapérték lett a tanulás, a tudás megszerzése. Ebben követték gyermekei, unokái és dédunokái, sőt túl is szárnyalták őt. Érdeklődéssel olvasta unokája orvostudományi értekezéseit. Nagy örömmel várta első dédunokáját, akinek korán felismerte tehetségét. Kitűnő tanulását és tudását tapasztalva megjegyezte: *„semmi és senki nem mentheti meg az egyetemtől, a tudományos pályától.”* Valóban így történt, a debreceni egyetemen dolgozik. Másik dédunokája pedig a debreceni klinikán orvos. A család más tagjaira vonatkozóan is érvényesült ez a szemlélet.

Halála előtt lányának szóban végrendelkezett. Életének 99. évéhez közeledve, 1976. február 20-án infarktus következtében lakásában hunyt el. Kezelőorvos unokája szerint *„Kisgyörgy János okosan élt és okosan halt meg”*. A kiváló embert és pedagógust a debreceni Köztemetőben nagy részvétellel helyezték örök nyugalomra, Aladár fiával közös sírba.

EMLÉKEZET

A rendszeres érettségi találkozók jó alkalmak a visszaemlékezésre. Ezeken az öregdiák találkozókon, baráti beszélgetéseken - helyileg az „alma mater” falai között, éttermekben, magánlakásokban - gyakran felidézik a részt vevők a régi tanárokat, közte Kisgyörgy Jánost is, mint a kezdetek főszereplőjét és kivételes egyéniséget. Az újságok időnkénti beszámolójában ezekről az olvasható, hogy őszinte szeretettel és tisztelettel emlékeznek, hálásak, mert hasznos embereket faragtak belőlük a család és társadalom számára.

A gimnáziumi évkönyvek, diáklapok iskolatörténeti írásainak a kezdetekkel foglalkozó részében őt minden alkalommal név szerint megemlítik.

A gimnázium fennállásának 55. évében, 2002-ben kiadott évkönyv bevezetőjében dr. Nagy László ny. igazgató (és mint tanítvány) az iskola múltjáról irt gondolatai középpontjában is Ő szerepel, akit az emlékezet alapító igazgatónak tart. Magánvállalkozású tanfolyamait említve és

precíz, követelménytámasztó, de igazságosan emberséges magatartását kiemelve megállapítja, hogy *„ez az alacsony termetű, szigorú kis ember a tanári kar nagy öregje hol tapasztalatával, hol emberségével, hol szigorával, de legfőképpen magas szintű szakmai és vezetési ismeretével úrrá lett minden nehézségen.”*

Önzetlen cselekedetével eltökélt ama szándékát, hogy Mátészalkán gimnázium létesüljön, megvalósította. Ezen túlmenően *„...az iskola szakmai tekintélyének megalapozásában is részt vállalt. Hiszen 1954-ig, 77 éves koráig volt a matematika szigorú, de emberségesen igényes szaktanára.”* E könyvben az öregdiákok emlékezései között dr. Vitális Sándor így ír: *„Kisgyörgy János bácsi, akit többször is visszahívtak nyugdíjból matematikát tanítani, ... még 76 évesen is remekül tudta érthetővé tenni a többek számára érthetlent.”* Ugyanitt dr. Juhász Lajos szerint *„Kisgyörgy János ny. gimn. igazgató történelmi érdeme, hogy sikerült gimnáziumi tanfolyamot indítani, s 2 éven át így tanulhattunk.”*

Lukács Bertalan iskolaigazgató segítő közreműködésével a gimnázium kezdetének 60. évfordulója alkalmából, 2007. szeptember 25-én tiszteletére emlékünnepséget rendeztünk.

Díszvendég az unoka, dr. Síró Béla volt. Megjelentek egykori tanítványok, az iskola vezetői, tanárai, a rokonok és a szülőhely képviselői. Számomra jó érzés és megtisztelő volt, hogy több éves kutató munka eredményeként erre az alkalomra összeállított „KISGYÖRGY JÁNOS ALBUM” és tablók segítségével vázlatosan ugyan, de szemléletes formában bemutathattam pedagógusi pályáját, szakmai tevékenységét, családi és magánéletét. Az album dokumentációs anyagokat tartalmazó kézirat jellegű életrajzi gyűjtemény, amely születésétől a haláláig terjed és emlékezések által az utóéletét is felöleli.

Az ünnepségen kiállítást rendeztünk „festőművészfia” által Kronbergből küldött festmény-reprodukciók felhasználásával. Családi visszaemlékezés szerint az egyik - Kállay Miklós miniszterelnökről készített - alkotásának kalandos a sorsa. A megyeházáról 1944 őszén eltűnt, majd „ócskapiacon” felbukkant. Adás-vétel útján kerülővel visszajutott a családhoz, végül az NSZK-ban élő festőművészhez, aki a szükséges restaurálást elvégezve magángyűjteményében helyezte el.

Kérésemre a 98 éves művész így emlékezett apjára: *„Édesapám előttem mindig mint példakép lebegett és lebeg sokirányú tehetségével, mint tanár, mint festő, mint hegedűmuzsikus, úgyszintén mint hegedűkészítő.”*

Az ünnepség zárásaként a gimnáziumi épület előcsarnokában a bejáráshoz közel „képkeretbe foglalt rövid emlékéletrajzot” és a rokon mátészalkai Tisza György támogatásával „emléktáblát” helyeztünk el. Távozás előtt a rokonok megnézték a gimnázium földszinti folyosó falán található néhány olyan régi érettségi tablót amelyen Kisgyörgy János fényképe is látható.

Az érdeklődésre való tekintettel ezután egy könyvtári óra keretében gimnáziumi tanulók körében, majd november 29-én, Tunyogmatolcson is bemutathattam Őt. Közben Fülöp Sándor festőművész, a gimnázium nyugdíjas tanára megfestette arcképét, melyet a gimnáziumnak ajándékozott.

Végül álljon itt néhány régi tanítványának visszaemlékezése, kivonatos felsorolásban.

Az órákon érdekes feladatokat, jó magyarázatokat és sok-sok segítséget kaptunk tőle. Módszerei változatosak, példái világosak és érthetőek voltak. Még az a diák is megszerette a matematikát, akinek nem ez volt a legkedvesebb tantárgya. „*Fiam, fiam tudod te ezt, csak bátran, bátran*”- mondogatta. Néhányan az osztályból kiválóak lettek és ez az ő érdeme. A diákokat tisztelte, kölcsönösen harmonikus kapcsolatban voltunk. Alakjáról, személyiségéről egészen pasztikus emlékképeim vannak. Filigrán, de tekintélyt sugárzó lényét az idő távlatából is magam elé tudom idézni. Hatása, intelmei felnőtt koromra kihatott, példája formálta éleltszemléletemet. Köszönettel tartozom neki hogy tanított, jó irányba terelte érdeklődésemet, alakította személyiségemet. Tisztelettel és szeretettel emlékezem rá. (*Futaky László írásos visszaemlékezése – Nyíregyháza, 2006.*)

Kemény számonkérésének alaptézise: kiváló tanuló csak az lehet, aki egy centimétert sem téved. Nem tudjuk mi volt a teremtő szándéka természetének a szokottnál alacsonyabb megformálásával, amikor hallatlan nagy lélekkel és természetes ésszel áldotta meg. Nem is beszélve emberségéről, pozitív jelleméről. Mosolyogtató eseménybe illő dolgok is történtek. Ilyen volt pl. a magas tanulókkal való találkozása. Tanár úr egyenes testtartása, határozott léptei meghátrálásra és a szűk folyosón falhoz lapulásra kényszerítették a tanulókat.

Látták, hogy lakóházánál ingujjra „gyürkőzve” maga fűrészelte és aprította a tüzelni való fát. Nem szükségből tette, neveltetéséből adódóan a fizikai munka hozzátartozott egyéniségéhez. Hittel vallotta: a gyermek az iskolában tanulja meg az élethez szükséges tudnivalókat. Ha már kötelező járni, akkor legyen tartalmas az ottlét. Ő ezért sokat tett.

Egy 50 éves érettségi találkozó résztvevői feltűnően sok időt fordítottak Rá. A megmaradt emlékek felidézése nem a megszépített tisztelet hangja volt. Erre rászolgált, mert pozitív kisugárással rendelkezett. Szokványostól eltérő alakja, sajátos karaktere alapján beivódott a tudatba. Idő távlatából a vele kapcsolatos élmények igazi értékékké váltak.

Szorgalmával elősegítette, hogy az alapított iskolába többen tanulhattak, azok is, akiknek korábban nem volt módjuk. Az iskolából kikerülők az életben, a gazdaság, tudomány, kultúra, közigazgatás és egyéb területen példásan helyt álltak. *(Fábián Imre írásos visszaemlékezése – Mátészalka, 2007.)*

Megismerhettük osztályozásának sajátos elvét: aki a könyvet írta 5-öst, aki tanítja (mint Ő) 4-est érdemel. Ezek után a 3-as és 2-es már nagyon jó jegynek számít. Elvét valóban betartotta, amelyet nagyon szigorúnak tartottunk. Arra haragudott, akinél érezte, hogy nem akar tanulni. Tanítása pedagógiailag jó volt, mert szemléletesen magyarázott és segítette a megértést. Szigorúságának később hasznát vettük, mert az általa kikényszerített tanulás, az idő folyamán tudássá alakult. Akit nem tanított, azok is tudták róla, hogy „nagy fej”. *(Dalia István szóbeli visszaemlékezése – Budapest, 2007.)*

A kevés kedvenc közül én voltam az egyik, talán egyetlen tanítványa, akiben megbízott. Utólag kivételezésnek is lehetne nevezni, de egyértelmű volt a velem szemben is alkalmazott igazságos szigora. Emlékszem gyönyörű szép, porcelánragyogású, világos égszínkék szemére, amelyből jóság sugárzott. Ha valaki nem akarta elsajátítani az általa megkövetelt tantárgyminimumot, szikrázott a szeme. Természetéből adódóan távolságtartóan szerette tanítványait, akik azt tapasztaltuk, hogy a matematika tantárgy és annak tanítása volt az életeleme. *(Bögel Józsefné szóbeli visszaemlékezése – Budapest, 2007.)*

A Szatmár-megyei születésű Galgóczy Árpád író 2009-ben megjelent „Az alagút vége” c. visszaemlékező kötetében ír egy találkozásukról. Szatmárnémetiből menekülve 1945 őszén ő is beiratkozott a mátészalkai előkészítő tanfolyamra. „... irodalmi téren is tekintélyt szereztem magamnak lírai hangvétellő dolgozataimmal. Nagyon büszke voltam arra is, hogy hetedikesként az önképzőkör titkárává választottak... Egy alkalommal ... Küttel Hédi kért meg, írjam meg helyette Téli világ című dolgozatát. A dolgozat a vártnál is jobban sikeredett. Mezei tanár úr nyomban rá is jött a turpisságra. Hédit az osztály előtt szelíd feddésben részesítette, a dolgozat meg – nyilván szokatlan minősége okán – az igazgató elé került. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy remegő térdekkel álltam Kisgyörgy János nevű, parányi termetű, de óriási tekintélyű igazgatónk elé, aki, miután figyelmeztetett e példa helytelen voltára, igencsak megdicsérte a dolgozatot...”

Életrajza fejeződjön be családját érintő néhány információval.

A családtagok és a rokonok büszkék rá, ki-ki személyes ismeretségtől függően érzelmi kötődéssel illetve hallomás alapján őrizi emlékeit, vigyáz írásos dokumentumokban és tárgyakban megnyilvánuló becses hagyatékára, szellemi kisugárzására.

Lenke lánya 1995-ben halt meg, akit - időközben Mátészalkáról Debrecenbe áthelyezett - édesanyja földi maradványai mellé temettek.

Utolsó hír: legfiatalabb gyermeke „Janos Kisgyorgy kunstmaler” 65.éves házassági évfordulóját 2012.márciusban, 103.születésnapját szeptember 5-én ünnepelték és röviddel ezután október 7-én „szép kort megélve” hunyt el. A Schönbergi temetőben nyugszik.

Jelen életrajzot a gyűjtési Albumban elhelyezett források felhasználásával, a rá vonatkozó és fontosnak vélt idézeteket csokorba szedve, tudatosan alkalmazva foglaltam össze. Alapvetően az érintett iskolák értesítői, évkönyvei, iskolatörténeti feldolgozások, levéltári-anyakönyvi adatok és sok személyes visszaemlékezés alapján. A főbb forrásokat a végén felsoroltam, de szöveg között is igyekeztem megjelölni a lelőhelyet, szerzőt, stb. Arra törekedtem, hogy Kisgyörgy Jánosról minél több információ ebben az életrajzban együtt megtalálható legyen.

Köszönet mindenkinek, akik adatgyűjtésemet, kutatásomat segítette. Néhány nevet külön megemlítek.

A rokonok közül dr. Síró Béla (Debrecen), özv. Tisza Györgyné Kisgyörgy Ilona (Tunyogmatolcs).

A tanítványok közül Futaky László (Nyíregyháza), Fábián Imre (Mátészalka), Dalia István (Budapest), Bőgel Józsefné (Budapest).

Kutatóhelyek közül Balogh Béla (Nagybánya Levéltár).

Köszönet illeti Meszlényiné Varga Ágnes, aki az archív anyagok fotódokumentumait készítette.

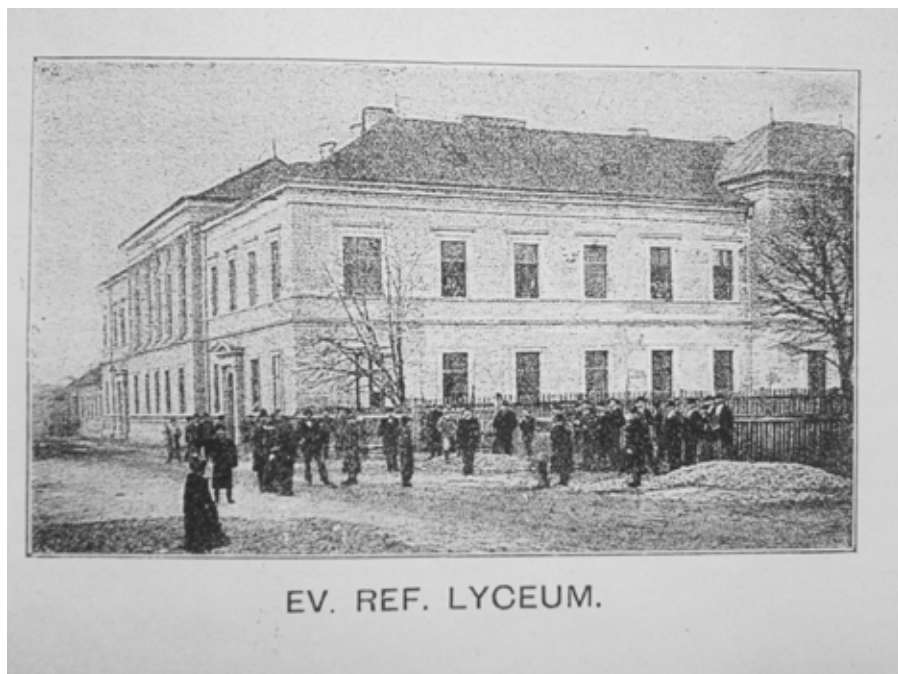
Végül köszönöm a Mátészalkai Művészetbarát Egyesületnek, Pénzes Ottónak az életrajz közzétételét, szélesebb körű megismertetését.

Mátészalka, 2016. szeptember hó.

Szabó Menyhért

12.	Apr	6.	János.	4	11	1877	Réksgy János Ref. polvma Madarasi Erzebet
Márta	Agoston János	Kéty	Barbina	Léjke Keresztély			

Születési és keresztelési anyakönyvi bejegyzés

A máramarosszigeti Lyceum épülete

Igazgatói megbízásakor

ÉRTESÍTŐ

Tiszántúli református egyházkerület.

Szatmárnémeti tankerület.

A MÁRAMAROSSZIGETI REFORMÁTUS GIMNÁZIUM

ÉVKÖNYVE

AZ 1940—41. ISKOLAI ÉVRŐL

ÉS PÓTLÓLAG AZ 1920/21. TANÉVRŐL.

AZ ISKOLA (LYCEUM) FENNÁLLÁSÁNAK 400. ÉVE.

KÖZZÉTETTE:

KISGYÖRGY JÁNOS

MB. IGAZGATÓ.

NYOMATOTT VARGA BÉLA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN MÁRAMAROSSZIGETEN

1941.

A Kisgyörgy János által közzétett iskolai évkönyv

Kisgyörgy Lenke által készített fotók az idősebb és az ifjabb matolcsi rokonokról, a szülői háznál

A szülői ház helyén ma álló épület

Az előkészítő tanfolyamok helyszíne, a Polgári Fiúiskola

A végső vizsgák helyszíne, a Nagykállói Gimnázium

A mészszalkai gimnáziumi előkészítő tanfolyam vezetőjétől.

11/1945.éssz.

Tárgy: Az 1944/5 tanévről szóló jelentés kapcsán a tanf. további működésére vonatkozó engedély kérelem.
Hiv.sz. 279/1944-45, 2159/1944-45 főig.sz.

Kell.sz.: 6

Főigazgató Ur!

Alulírott mint a mészszalkai gimnáziumi előkészítő tanfolyam vezetője tisztelttel jelentem, hogy a 279/1944-45. számú főigazgatói leírásban engedélyezett tanfolyam a 4.6.379/1944-45 sz. főigazgatói rendelettel előző visszával 1945. augusztus 30-án befejezést nyert.

Az 1. számú kimutatás kimutatja fel a vissza eredményt, amely szerint a visszára jelentkezett tanuló közül 3 tanuló lett javítottára utasítva és a tanulónak 60 %-a: jó, jeles és kiváló általános osztályzatot kapott.

A tanfolyamra járó ifjúság ésszesége asszal a kérdéssel fordult hozzám még a vissza befejezése előtt, hogy tényleg lehetővé számunkra az éssz 1945-46. tanévben is a tanfolyam folytatásos látogatását, minthogy azok a rendkívüli okok, melyek assz tanfolyam megindítását szükségessé tették, még mindig fennállónak. A vissza idője alatt az ifjúság és a szülők kiábrósítottsága ugyancsak kérdéssel fordult a vissza elnökséghez, Gaspár Gyula főigazgató úrnak is.

Ugyancsak kérdéssel fordultak hozzám a vidéki szülők is, kiknek gyermekei még júniusban leviszástak a szatmárnémeti, nagykerélyi és beregszászi középiskolákban, akik az újabb hátrahagyottsággal oda vissza nem mehetnek.

Azok a tanulók a környezeti középiskoláktól 100-150 km-re vannak, assz iskolákban a tanulók létszáma elérte a maximumot, de, assz még felvételük lehetséges is, a tanulók az előtársra követelt anyagokat részben az anyagmennyiség túlléphetésére, részben a szállítási bizonytalanságra miatt képtelenek beszállítani. Ésszel asszben itt mészszalkán és a 10-20 km-re eső körzetben lévő mintegy 150-200 tanulónak iskoláztatása és ésszelzése könnyebben és kevesebb megterheléssel lesz megoldható.

Hogy mennyire ésszelkésleg lehet előtálni a megindítandó tanfolyam, mutatja az a tény, asszint már assz is több mint 150 tanuló jelentkezett a tanfolyamra, pedig a tanfolyam megindítására vonatkozó tervet a vidékkel még nem is kösszöttük. Ésszel felkelt a tanfolyamnak még itt van 51 növendéke, akik kérték a tanfolyamra való felvételüket, de, akiket nem vettem fel a 2. alatt mellékkelt kimutatásba, minthogy még nem kösszötték be hozzám az okmányikat, akik asszintanak biztosan a tanfolyam megnyitására.

A tanfolyam megnyitásának a lehetősége megvan asszakra, hogy a VKM 37.000/1945. számú rendelkezése mészszalka tanintézményeire fokozottabb megterhelést jelent.

A polgári iskolának 8 használatba vehető tanterme van, Deák a polgári iskola 7 tan. 3 leányosztálya és az általános iskola 2 8 tan. osztály. Számolhat ésszel is a tanfolyam 7 osztályos tanulói delután.

A tanulók tanítására és vezetésére szakszerűen tényleg megalom teljes asszben itt vannak, csak még a német nyelv tanítására kell egy tényleg felületlenül gondoskodnunk a felsőbb osztályokban. A szakasszesség biztosítása céljából megkösszéljük, hogy még egy tanfolyamot - természetesen assz szakos kértéssel is kösszünk. Mithogy Kollinsu Endre a tanfolyam megnyitása esetén ha assz az ésszelkésleg visszával, így az assz ésszelkésleg tanulók tanítása is biztosítva lesz. A tanfolyamot a 34. alatt ésszelkelt kimutatás kimutatja fel a tárgyköröket a 34. alatt kösszelés.

A kösszel vidékre assz az ifjúságnak a tanfolyamba való bekapcsolódását megkönnyítik megkösszítik a mészszalka a gyirbátor, Jászócsanak, Köcsög, Csengeri vasgyáraknak már megtörtént és a mészszalka-Fahégyvárosi vasgyárak kösszel megnyitása.

1431

Engedélyeztetési kérelem, a tanfolyam további működéséhez

A tanfolyam vezetősége gondolkodik a vidéki tanulók étkeztetéséről és elszállásolásáról. Az elszállásolás ügyében most folytak az előkészületek. A főispán ur határozott ígéretet tettük abban a tekintetben, hogy a vidéki tanulók elhelyezésére alkalmas helyiséget fog felszabadítani. Az étkeztetésre és 15 tanuló elhelyezésére szükséges helyiséget a ref. egyház már rendelkezésünkre is bocsátotta a szükséges konyhai felszereléssel együtt.

4., alatti csatolom a tanfolyam költségvetését. A költségvetés készítésénél a rendelkezési helyzetet és szállítási nehézségeket is figyelembe kellett venni. Minthogy arra kilátás nincs, hogy a téli hónapokra a fűtő anyag kellő mennyiségben beszerezhető lenne, a tanórákat 6 randes és 3 és fél randikválti tanulási hónapra tervezzük beosztani. A tanórákat 2 órási + 4 tévesz-nyári hónapra osztjuk be. Az első két hónap után a második hónap végén megadott szakmai utbaigazítások-irányítások szerint a tanulók otthonukban folytatják a tanulást. Az iskola egy tanárnét állandóan tartjuk és minden héten más-más 2 osztály jön be egy-egy hétre, részben szaktanteremre, részben az újabb utbaigazítások-irányítások átvételére. Ilyen módon minden tanuló legkevesebb 4 heti tanári irányítást kap a téli időszakban is. Ezt az időszakot eredményesen fellehet használni az előző évek hiányainak a pótlására erre a célra készített külön tennetet szerint.

Az otthoni tanulás után március közepén vagy végén kezdődik a randes tanítás második időszaka július közepéig.

A szükségletek megállapításánál a mai árvizonyok tekintetbevételével állapítottuk meg az óradíjat 80 P-ben, amit az árvizonyok változásával esetleg módosítani kell. A személyzeti fizetéseket dródlíjban állapítottuk meg az állást fizetési kivételével. Felesztél a már bejelentkezett tanulók közül 100 tanuló által fizetett beírás és tanfolyamdíjat véve tekintetbe a 400 P beírás díj mellett a randes 6 havi tanulási időszakra minden tanuló havi 1000 P-t és a téli időszakra havi 450 Ft-ot fizet.

Amenyiben a beírt tanulók száma növekszik, azon arányban a havi díj csökken, vagy ha az árvizonyok alakulása következtében az óradíjat emelni leszünk kénytelenek, annak arányában emelkedni fog.

5., alatti melléklet az internátus és konviktus költségvetését. Teljes bizonyossággal megoldható a konviktus kérdése, amelyre vonatkozólag az egyházzal már megvan a megállapodásunk, s reményünk van arra, hogy a tanulók elszállásolását is megoldhatjuk a főispán ur beírt támogatásával.

F ő i s p á n a g a t ó U r !

Az előadottak és felterjesztett mellékletek alapján mély tisztalettel kérem:

- 1., sziveskedjék az elmúlt 1944/45. tanévi tanfolyamra vonatkozó jelentésnek jóváhagyólag tudomásul venni,
- 2., sziveskedjék az elmúlt tanfolyamra és a vele kapcsolatos internátus és konviktus létesítésére vonatkozó 279/1944-45. sz. engedélynek hatályát a következő 1945/46. tanévre meghosszabbítani, amely tanév alatt a folyamatban lévő beírások eredménye és a tanfolyamnak mint magániskolának a fenntartási lehetősége szerint tisztázandó lesz az iskola jellege és jogi helyzete,
- 3., sziveskedjék a tanfolyamon a szakosított oktatás biztosítása érdekében egy magyaránémet és egy mennyiségtan-tervezésen szakos tanárt a tanfolyamon való működésére kiküldeni, valamint Wolfingnagának a kiküldését az 1945/46. tanévre meghosszabbítani, mind a három tanárnak az állami tanári státuszban lévő meghosszabbításával,
- 4., sziveskedjék a tanfolyamnak és a vele kapcsolatos internátus és konviktusnak betervezett költségvetését jóváhagyással az engedéllyel, hogy a tanulók létszáma és az árvizonyok alakulásával arányban a beadandó díjakat módosíthassuk,
- 5., sziveskedjék hozzájárulni ahhoz, hogy a tanfolyamot a mátészalkai állami polgári iskola helyiségeiben tarthassuk a polgári iskola tantestületével egyetértésben megállapított órabocsátással.

Mátészalka, 1945. szeptember 7.

Nagyirigyfalusi

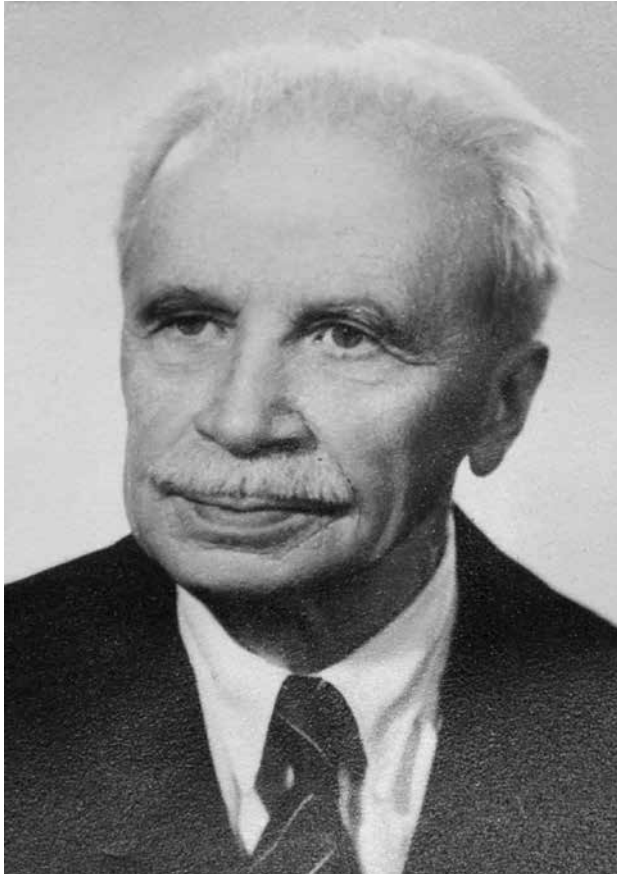
nyug. gimn. igazgató, s tanfolyam vezetője.

A gimnázium kezdetben a bíróság épületének hátsó részében működött

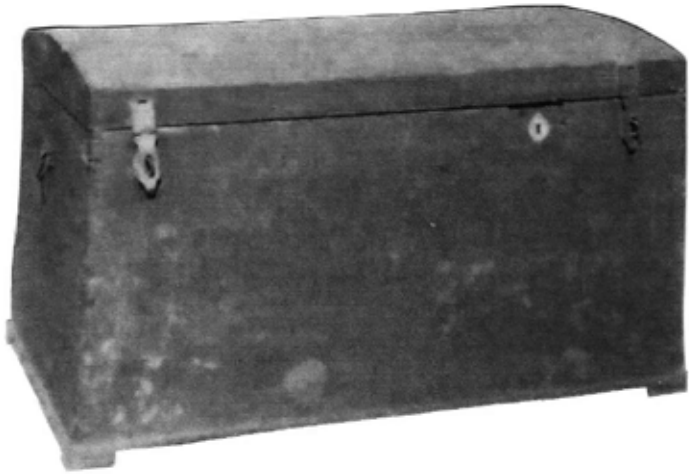

Emléktábla a bíróság falán

Kisgyörgy János
ny. u. g. ö. m. i. g. a. z. g. a. l. ó

Kisgyörgy János tablóképe és aláírása

Utazóládája

Mátészalkai lakóháza az Árpád utcában

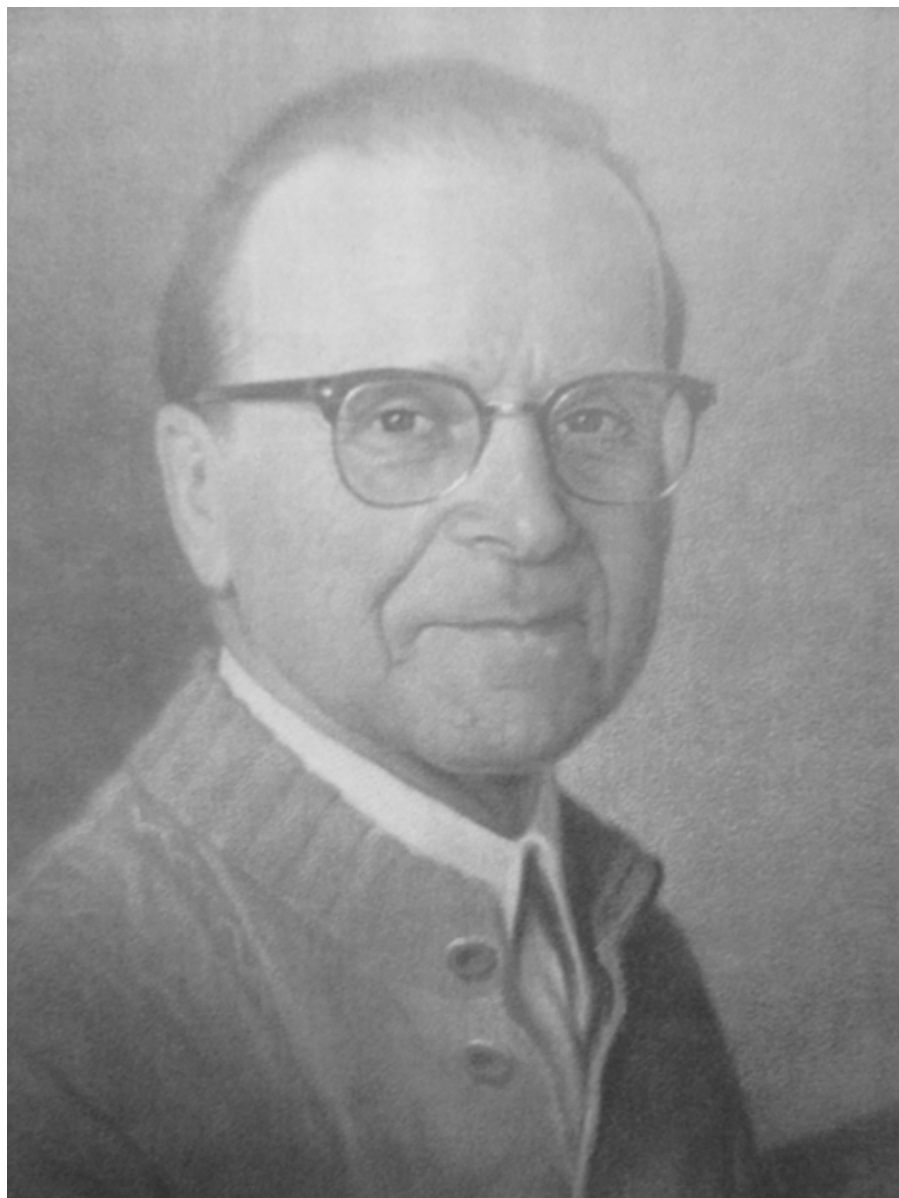
Szabó Károlyné Tisza Margit ajándéka a festő Kisgyörgy Jánostól

A Szerző, Szabó Menyhért, az Aladár fiával közös síremléke előtt a debreceni köztemetőben

Emlékünnepség 2007-ben, az Esze Tamás Gimnázium könyvtárában

Fíának, Kisgyörgy János festőművésznek önarcképe

KISGYÖRGY JÁNOS

tanár,
gimnázium igazgató,
gimnázium alapító

Született: Matolcs, 1877.04.04.
Megg halt: Debrecen, 1976.02.20.

A matolcsi református elemi népiskolából Szatmárnémeti és Debrecen református gimnáziumában folytatta tanulmányait. Az 1896. évi érettségi után Budapesten a Felsőmennyegyetem bölcsész karján szerzett matematikafelügyelő szaktanári oklevelet. Tanítói gyakorlatát egy évig a debreceni, két évig a nagyenyedi református liceumban szerezte. Az 1903/4. tanév kezdetétől 1944. őszig eltöltött hosszú időszakot Máramaroson szigetén töltötte.

1920. után nem költ a határváltozás véglegesítésében, kisebbségi létben küzdött a magyar nyelvű iskola fennmaradásáért. Sokirányú érdeklődésű, kíváncsi pedagógus. Segítőkész és igazságos tanárként nevelte a tanuló ifjúságot. Kézszerhelytelen megtanította a román nyelvet, rövid ideig román nyelvű iskolában kellett tanítania. 1936-ban nyugdíjazták.

A hírtelenűl sorforduló eredményeként nyugdíjas helyzetéből visszahívták és igazgatói megbízást kaptak - a 20. éve nem működő magyar nyelvű gimnázium újjászervezésére, megújítására. 1940. XI. 4. - 1942. VIII. 31. között, két tanévben igazgatóként eredményesen vezette a református gimnáziumot. 1942. tanév végén saját kérelmére nyugállományba vonult. 1910-40 között végig a lecsom pártjának volt. 1942. után is tisztágot töltött be az intézet kormányzásában.

1944. őszén a szülőföldre hazamenekülve felkarolta az érettségizni vágyó, de a középiskolai tanulást abbahagyott kézszerült növendékek kislátatlan helyzetét. Kefelményezése és szervezése alapján 1945. nyarán, 1945/46. és 1946/47. iskolai években a vezetőséggel Mátyásfalván gimnáziumi tanfolyam működött. Ezzel megalapozta az állandó gimnázium 1947. évi megnyitását. Az előkészítésben szerzett elsőbbségetlen érdemeiért az iskola alapító igazgatójának tekintik. 1947-1954. között óráadó tanárként tanította a matematikát. 1963-ban Mátyásfalváról Debrecenbe költözött, családjával közösen élte le hátralévő életét.

KISGYÖRGY
JÁNOS
GIMNÁZIUM ALAPÍTÓ
MATOLCS DEBRECEN
1877.IV.4 1976.II.20

Emlékéletrajz és emléktábla a földszinti folyosón

FORRÁSOK

Matolcsi Református Egyház anyakönyvei 1732-től. Tunyogmatolcs.

Matolcsi Református Elemi Népiskola iratai 1863-1926. Nyíregyháza. VIII.207.

A szatmár-németi evang. ref. gimnázium / főgimnázium 1888/89-1891/92. évi értesítője.

A debreczeni ev. ref. főgymnasium értesítője az 1892/93-1895/96. és 1900/01. iskolai évről.

A Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Almanachja 1896/1897-1899/1900. tanévre.

A nagyenyedi ev. ref. Bethlen-kollégium 1901/02-1902/03. tanévi értesítője.

Ricse (Turricse) református egyház esketési anyakönyve 1904. Turricse.

Kisnaményi körjegyzőség (Ricse =Turricse) házassági anyakönyve 1904. Kisnamény.

A máramarosszigeti ev. ref. lyceum ...értesítője az 1903/04 -1919/20. tanévről.

A máramarosszigeti református gimnázium évkönyve az 1940/41. iskolai évről és pótlólag az 1920/21. tanévről.

A máramarosszigeti református gimnázium évkönyve az 1941/42-1943/44. iskolai évről.

A Nagykállói M. állami Szabolcs vezér gimnázium évkönyve az intézet fennállásának 77.évről. 1946-47.

A mátészalkai Esze Tamás Gimnázium irattára: a gimnáziumi előkészítő tanfolyam iratai Mátészalka, 1945-1947.

Mátészalka nagyközség iratai 1946-1947. Nyíregyháza V.159/B. 2. kötet.

Szatmár, valamint Szatmár, Ugocsa és Bereg k.e.e., Szatmár-Bereg vármegyék törvényhatósága közigazgatási bizottságának iratai. 1879-1949. Nyíregyháza ...Megyei Levéltár, IV.B.754.9.d. 1695/947.

Szatmár-Bereg vármegye közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1945-1949. Nyíregyháza...Megyei Levéltár, IV.B.752.88.kötet.

Szatmár-Bereg Népe. Demokratikus hetilap. 1. évfolyam 1947.

Kiss Ernő levéltár-igazgató iratai. A mátészalkai gimnázium megalakulásának története. Keltezés (hely és idő) nélkül. 10 o. Nyíregyháza...Megyei Levéltár, XIV.82.

A mátészalkai Esze Tamás Gimnázium jubileumi évkönyve fennállásának 10. évéről. (1947-1957.) 1957.

A mátészalkai Esze Tamás Gimnázium és Szakközépiskola jubileumi évkönyve 1947-1972.

Jubileumi évkönyv az iskola fennállásának 25. esztendejében.1973.

Balogh Béla: A máramarosszigeti református liceum diáksága 1682-1851. 2000.

Az Esze Tamás Gimnázium évkönyve 1947-2002. Mátészalka, 2002.

Dr. Síró Béla szóbeli visszaemlékezése 2006. Debrecen. (Kisgyörgy János családi és magánéletére vonatkozó információk tőle, az unokától valók.)

özv. Tisza Györgyné Kisgyörgy Ilona szóbeli és írásos visszaemlékezése 2006. Tunyogmatolcs. (Kisgyörgy János matolcsi rokonságára és kapcsolatára vonatkozó információk tőle, a rokontól valók.)

Szabó Menyhért: Kisgyörgy János Album. Mátészalka, 2007.szeptember hó. 45 o., 50 melléklet. Kézirat.

Balogh Béla: A máramarosszigeti református liceum története. 2013.